

Criminele uitbuiting onder minderjarigen in Rotterdam

*Kansen en interventies voor het basis- en
middelbaar onderwijs*

Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel

L. T. Leito
S. D. E. Leermakers
M. L. V. Covers
S. R. van Bommel

INHOUD

LIJST VAN FIGUREN EN TABELLEN	2
1 INTRODUCTIE	3
1.1 Aanleiding van het onderzoek	3
1.2 Doelstelling	5
1.3 Leeswijzer	6
2 METHODOLOGIE	7
2.1 Onderzoeksmethode	7
2.2 Privacy	9
2.3 Dataset	9
2.4 Kanttekeningen bij het onderzoek	11
3 RESULTATEN	13
3.1 Omvang van criminele uitbuiting	13
3.2 Aard van criminele uitbuiting	18
3.3 Achtergrondkenmerken van slachtoffers	21
3.4 Relatie slachtoffer en pleger	24
3.5 Resumé	26
4 AANPAK	27
4.1 Aandacht voor en kennis over criminele uitbuiting op school	27
4.2 Omgaan met signalen van criminele uitbuiting	31
4.3 Uitdagingen en kansen in de signalering en aanpak van criminele uitbuiting	35

4.3.1 Bewustwording en kennis van criminele uitbuiting	35
4.3.2 Erkenning van het probleem	36
4.3.3 Samenwerking tussen scholen, stakeholders en gemeente ..	37
4.3.4 Kansengelijkheid en toekomstperspectief	39
4.3.5 Passende hulp en bescherming voor slachtoffers	39
4.4 Resumé.....	41
5 CONCLUSIE	42
6 AANBEVELINGEN.....	44
Bibliografie	48
Bijlage A. Vragenlijst Scholen Rotterdam	49
Bijlage B. Topiclijst interviews onderwijsinstellingen	56
Bijlage C. Topiclijst interviews externe stakeholders.....	57

LIJST VAN FIGUREN EN TABELLEN

<u>Figuur 1. Gehanteerde gebiedsindeling van het onderzoek</u>	<u>9</u>
<u>Figuur 2. Binnen welke vorm van onderwijs bent u werkzaam?</u>	<u>10</u>
<u>Figuur 3. Heeft u in de afgelopen twee jaar wel eens een vermoeden gehad?</u>	<u>13</u>
<u>Figuur 4. Hoe vaak heeft u in de afgelopen twee jaar vermoedens gehad dat leerlingen slachtoffers zijn of waren van criminele uitbuiting?</u>	<u>14</u>
<u>Figuur 5. Over hoeveel leerlingen zijn er op de school waar u werkt in de afgelopen twee jaar vermoedens geweest dat zij slachtoffer zijn of waren van criminele uitbuiting?</u>	<u>15</u>
<u>Figuur 6. Stelling “Ik ben mij in de afgelopen twee jaar meer zorgen gaan maken over criminele uitbuiting van leerlingen.”</u>	<u>15</u>
<u>Figuur 7. Stelling “Ik heb in de afgelopen twee jaar een toename gezien in het aantal leerlingen dat vermoedelijk slachtoffer is van criminele uitbuiting.”</u>	<u>15</u>
<u>Figuur 8. Welke vormen van gedwongen criminaliteit waren in de afgelopen twee jaar van toepassing bij de slachtoffers met wie u op de school waar u werkt in aanraking bent gekomen?</u>	<u>18</u>
<u>Figuur 9. Op welke manier werden de (vermoedelijke) slachtoffers, met wie u in de afgelopen twee jaar op de school waar u werkt in aanraking bent gekomen, in de criminaliteit gedwongen?</u>	<u>18</u>
<u>Figuur 10. Tot welk geslacht behoren de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting op de school waar u werkt?</u>	<u>21</u>
<u>Figuur 11. Tot welke leeftijdscategorieën behoren de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting op de school waar u werkt?</u>	<u>21</u>
<u>Figuur 12. Zijn de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting op de school waar u werkt de afgelopen twee jaar jonger geworden?</u>	<u>21</u>
<u>Figuur 13. Heeft u een vermoeden over wie de mogelijke plegers zijn bij de vermoedens van criminele uitbuiting?</u>	<u>24</u>
<u>Figuur 14. Stelling “De criminelen die leerlingen dwingen tot het plegen van criminaliteit zijn goed georganiseerde (jeugd)netwerken.”</u>	<u>24</u>
<u>Figuur 15. Wordt er op dit moment binnen uw school, aan de leerlingen zelf, voorlichting gegeven specifiek gericht op criminele uitbuiting?</u>	<u>27</u>

Figuur 16. Worden medewerkers binnen uw school getraind op het herkennen van signalen van mensenhandel?	27
Figuur 17. Stelling “Ik denk een slachtoffer van criminele uitbuiting onder leerlingen te kunnen herkennen.”	28
Figuur 18. Stelling “Ik vind het belangrijk dat criminele uitbuiting meer aandacht krijgt op school.	28
Figuur 19. Stelling “Op de school waar ik werk worden voldoende maatregelen genomen om te voorkomen dat leerlingen worden geronseld.”	28
Figuur 20. Stelling “Ik weet precies wat ik moet doen wanneer ik vermoed dat een leerling slachtoffer is van criminele uitbuiting.”	31
Figuur 21. Werkafspraken voor het omgaan met vermoedens van criminele uitbuiting	31
Figuur 22. Stelling “Op onze school zijn duidelijke afspraken over hoe om te gaan met signalen van criminele uitbuiting.”	31
Figuur 23. Melding van criminele uitbuiting door scholen	31
Figuur 24. Afgelopen twee jaar contact opgenomen bij vermoedens van criminele uitbuiting	32

1 INTRODUCTIE

1.1 Aanleiding van het onderzoek

In Rotterdam lopen volgens de meest recente cijfers 10.940 jongeren, tussen 8 en 23 jaar, groot risico om in de drugscriminaliteit te belanden. In sommige wijken gaat het om meer dan 1 op de 9 jongeren.¹ Hiermee kent Rotterdam een relatief groot risico op jonge aanwas in de drugscriminaliteit (9,1%). Een aantal van deze jongeren groeit door in de georganiseerde criminaliteit en raakt betrokken bij zware misdrijven als liquidaties en afpersing.²

Onderzoek laat zien dat jeugdcriminaliteit in Nederland al jaren daalt en steeds vaker door politie en justitie buiten het strafrecht wordt afgehandeld, bijvoorbeeld door verwijzing naar Bureau Halt voor een alternatieve straf.³ Tegelijkertijd is ook een toename te zien van jongeren die betrokken zijn bij het plegen van zware criminaliteit, zoals geweldsdelicten of delicten waarbij drugs en wapens betrokken zijn. De jeugdzaken die bij justitie overblijven ogen ernstiger en complexer.⁴ Vaak gaat het om kansarme en (zeer) kwetsbare jongeren, die een thuissituatie kennen met schulden en slechte woonomstandigheden of die een lichtverstandelijke beperking hebben⁵ Dit zijn factoren die jongeren ook kwetsbaar maken voor criminele uitbuiting, en het is dan ook de vraag in hoeverre er zich onder deze groep niet ook slachtoffers van deze vorm van mensenhandel bevinden.

Criminele uitbuiting is een vorm van mensenhandel die in 2013 expliciet strafbaar is gesteld in Nederland (art. 12 Sr.), en waarvan sprake is wanneer

¹ [Zicht op Ondernijning, Peiljaar 2019](#). (laatst geraadpleegd op 16 januari 2023).

² [In tal van wijken dreigt 1 op 8 jongeren drugscrimineel te worden | RTL Nieuws](#) (laatst geraadpleegd op 16 januari 2023)

³ WODC (2021).

⁴ Openbaar Ministerie (2022); WODC (2021); [Een 16-jarige huurmoordenaar: waarom plegen minderjarigen vaker zware misdrijven? \(volkskrant.nl\)](#) (laatst geraadpleegd op 16 januari 2023); [Zware geweldsdelicten onder jongeren nemen verder toe \(nos.nl\)](#) (laatst geraadpleegd op 16 januari 2023);

[Jongerenwerkers bezorgd over messen: 'Geweld op straat steeds explosiever' \(nos.nl\)](#) (laatst geraadpleegd op 16 januari 2023); [Zorgen over zwaar geweld tieners: tientallen veroordelingen voor moord of doodslag | RTL Nieuws](#) (laatst geraadpleegd op 16 januari 2023).

⁵ Openbaar Ministerie (2022); [Is de strijd tegen de nietsontziende drugsmisdaad nog te winnen? - Op1 \(op1npo.nl\)](#) (laatst geraadpleegd op 16 januari 2023); [Jongeren die drugs uit containers halen missen vaak het juiste rolmodel' \(nos.nl\)](#) (laatst geraadpleegd op 16 januari 2023).

een persoon wordt gedwongen tot het plegen van strafbare feiten en de opbrengsten hiervan (grotendeels) moet afstaan aan de uitbuiters. Dwang kan zich op verschillende manieren manifesteren. In de kern is er bij criminele uitbuiting sprake van een afhankelijkheidsrelatie tussen het slachtoffer en de uitbuiters. Daarbij kunnen slachtoffers te maken krijgen met harde dwang, zoals geweld of dreiging met geweld. Maar dwang kan zich ook in subtiele vormen voordoen, waarbij misbruik wordt gemaakt van kwetsbaarheden zoals een jonge leeftijd, licht verstandelijke beperking of psychische problematiek. Criminele uitbuiting verschilt van andere vormen van mensenhandel, doordat slachtoffers zich per definitie óók schuldig maken aan het plegen van een strafbaar feit. Slachtoffers lopen daardoor het risico vervolgd te worden als dader wanneer het slachtofferschap niet wordt opgemerkt.⁶

Aard en omvang van criminele uitbuiting in Rotterdam

In december 2021 bracht het Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel (CKM), op verzoek van de gemeente Rotterdam, een onderzoek uit naar de aard en omvang van criminele uitbuiting in Rotterdam.⁷ Bijna vijfhonderd eerstelijns professionals deelden hun ervaringen. Bijna de helft van hen heeft in de voorgaande twee jaar meerdere (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting gesignaleerd. Vaak zijn slachtoffers gedwongen tot financiële delicten, zoals pinpasfraude, of tot drugsgelateerde criminaliteit en kennen zij een (zeer) kwetsbare achtergrond.

Uit het onderzoek blijkt dat criminele uitbuiting een niet te onderschatten probleem is, aangezien het merendeel van de deelnemende professionals tussen 2019 en 2021 meerdere (vermoedelijke) slachtoffers signaleerde en ook in direct contact stond met een of meer slachtoffers. Daarentegen zijn in de periode van 2015 tot 2019 slechts vijftien slachtoffers van criminele uitbuiting – waarvan vijf met de Nederlandse nationaliteit – door de politie-eenheid Rotterdam gemeld bij het Landelijk Coördinatiecentrum tegen

Mensenhandel (CoMensha). Hiermee leggen de bevindingen een zorgelijke discrepantie bloot tussen het aantal waargenomen slachtoffers door eerstelijns professionals in de gemeente Rotterdam enerzijds en de officiële registraties anderzijds. In het licht van voornoemd onderzoek mag dit opvallend worden genoemd, nu blijkt dat in Rotterdam ruim acht op de tien eerstelijns professionals werkzaam bij de politie aangeeft in de periode tussen 2019 en 2021 in contact te zijn geweest met slachtoffers van criminele uitbuiting. Dit roept dan ook de vraag op in hoeverre mogelijke slachtoffers wel als zodanig worden gezien en doorverwezen worden naar de in mensenhandel gespecialiseerde opsporingsdiensten of gespecialiseerde zorg.

Weinig zicht op minderjarige slachtoffers

Hoewel het onderzoek uit 2021 veel nieuwe inzichten biedt in de mate waarin criminele uitbuiting in Rotterdam voorkomt, komen minderjarige slachtoffers onvoldoende in beeld. Dit komt onder andere doordat slechts een bescheiden aantal professionals werkzaam in het voortgezet onderwijs en geen professionals uit het basisonderwijs hebben deelgenomen aan het onderzoek. Dit terwijl uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat, ondanks het grotendeels ontbreken van onderwijsprofessionals, bijna één op de vijf eerstelijns professionals aangeeft dat één of meer slachtoffers zijn geworven op een onderwijsinstelling in Rotterdam. Dit toont aan dat de problematiek onder minderjarigen in Rotterdam mogelijk groter is dan het onderzoek heeft laten zien. Meer inzicht in de ervaringen van scholen is daarom nodig om een beter beeld te krijgen van criminele uitbuiting van minderjarigen. Deze inzichten kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van een gerichte en effectieve aanpak. Aangezien het onderwijs de plek is waar kinderen en jongeren dagelijks aanwezig zijn, liggen hier tevens kansen voor het in de praktijk brengen van een dergelijke aanpak.

De assumptie dat criminele uitbuiting onder minderjarigen een groot probleem is in Nederland, wordt verder versterkt door ander onderzoek.

⁶ Nationaal Rapporteur (2019); Villacampa en Torres (2017).

⁷ CKM (2021).

Zo blijkt uit een scholenonderzoek in Gelderland door Leerlingalert⁸ en in Zeeland door Avans Hogeschool⁹ dat ongeveer 11% van de jongeren aangeeft weleens benaderd te zijn voor het verrichten van strafbare feiten. Bovendien blijken sommige jongeren de ronselaar te kennen via school en op school door de ronselaar benaderd te zijn. Daarnaast laat onderzoek uit 2022 van het CKM naar criminele uitbuiting in dertien (middel)grote gemeenten in Nederland zien dat de grootste groep (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting tussen de 13 en 17 jaar oud is.¹⁰ Deze slachtoffers worden het meest gedwongen tot drugsgerelateerde criminaliteit, ingezet als geldezel om op deze wijze crimineel geld wit te wassen, of gedwongen tot het plegen van diefstal. Tevens worden de zorgen over criminele uitbuiting van minderjarigen onderstreept in onderzoek uit 2020, waarin 55% van de Nederlandse middelbare scholen zorgen uitspreekt over het feit dat leerlingen crimineel worden uitgebuit en met name gedwongen lijken te worden tot het plegen van drugscriminaliteit.¹¹ Beide onderzoeken richten zich echter niet specifiek op Rotterdam en zien voornamelijk op de aard en omvang van de problematiek en minder op gerichte kansen voor minderjarigen als het gaat om het versterken van de signalering en aanpak.

Zorgen over betrokkenheid van minderjarigen bij drugscriminaliteit blijken ook uit onderzoek naar jonge criminele aanwas.¹² Zo blijkt uit een studie door de Nationale Politie uit Amsterdam dat jongeren al op zeer jonge leeftijd, en ook op de basisschool, worden geworven voor het handelen in of vervoeren van drugs. Sommige jongeren lopen hierbij een groter risico dan anderen om bij drugscriminaliteit betrokken te raken: kwetsbare en kansarme kinderen worden vaak vanuit hun eigen omgeving geronseld en

betrokken bij het plegen van drugscriminaliteit. Niet zelden is ook sprake van harde dwang, waarbij jongeren bedreigd worden met (vuur)wapens en onder druk en uit angst (verdere) criminaliteit plegen.¹³

1.2 Doelstelling

Dit onderzoek heeft als doel om het zicht op criminele uitbuiting van minderjarigen in Rotterdam te vergroten. Het onderwijs is de plek waar grote groepen kinderen en jongeren structureel samenkomen en onderwijsprofessionals dagelijks in direct contact staan met leerlingen. Hierdoor bestaat in het onderwijs de kans om slachtoffers te signaleren. Tegelijkertijd bestaan ook zorgen dat kinderen en jongeren op of rondom onderwijsinstellingen geronseld worden voor criminaliteit, waarbij zij kunnen worden uitgebuit. Scholen vervullen een grote rol in de ontwikkeling van kinderen en zijn verplicht zorg te dragen voor de (sociale) veiligheid op school.¹⁴ Veiligheid van leerlingen is voor elke school dan ook een belangrijk aandachtspunt. Om deze reden richt het onderzoek zich op het primair en voortgezet onderwijs in Rotterdam. In het onderzoek staat de volgende hoofdvraag centraal:

In hoeverre komt criminele uitbuiting voor in het basis- en voortgezet onderwijs in Rotterdam en welke knelpunten, uitdagingen en kansen ervaren onderwijsinstellingen en betrokken veiligheidsprofessionals bij de aanpak hiervan?

Het is hierbij van belang om te benadrukken dat het gaat om inschattingen van criminele uitbuiting door onderwijsprofessionals. Hierdoor is er in dit onderzoek geen sprake van formeel vastgesteld slachtofferschap.¹⁵ De hoofdvraag is opgedeeld in drie deelvragen.

⁸ Leerlingalert (2022).

⁹ Avans Hogeschool (2022).

¹⁰ CKM (2022).

¹¹ CKM (2020).

¹² Bureau Beke (2022); Nationale Politie (2021); Bureau Beke (2021).

¹³ Nationale Politie (2021); Bureau Beke (2021).

¹⁴ Wet primair onderwijs. Artikel 4c; Wet voortgezet onderwijs. Artikel 3.40. (Laatst geraadpleegd op 27 februari 2023).

¹⁵ De Nationaal Rapporteur merkt in de slachtoffermonitor mensenhandel 2013-2017 op dat er in Nederland geen formeel vastgestelde wijze is om slachtofferschap vast te stellen. Nationaal Rapporteur (2018).

1. Wat kan volgens onderwijsprofessionals die verantwoordelijk zijn voor de veiligheid op hun schoollocatie gezegd worden over de aard en omvang van criminele uitbuiting onder scholieren in de gemeente Rotterdam?
2. Hoe wordt de aanpak van criminele uitbuiting volgens onderwijsprofessionals die verantwoordelijk zijn voor de veiligheid op hun schoollocatie vormgegeven en welke uitdagingen en kansen worden hierbij ervaren?
3. Wat zijn volgens externe stakeholders, die betrokken zijn bij het onderwerp preventie en veiligheid op basis- en middelbare scholen in Rotterdam, de uitdagingen en kansen bij de aanpak van criminele uitbuiting op en rondom onderwijsinstellingen?

Uiteindelijk dient de vergaarde kennis bij te dragen aan het voorkomen en beschermen van minderjarigen die in Rotterdam worden gedwongen tot het plegen van criminaliteit, het versterken van de opsporing en aanpak van de problematiek en het komen tot een veilig leer- en leefklimaat voor leerlingen.

1.3 Leeswijzer

Het onderzoek begint met de methodologie die ten grondslag ligt aan het onderzoek (Hoofdstuk 2). Hierbij wordt ingegaan op het onderzoeksproces en de verzameling en kenmerken van de data. In Hoofdstuk 3, Hoofdstuk 4 en Hoofdstuk 5 worden de resultaten gepresenteerd. In Hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de aard en omvang van criminele uitbuiting van minderjarigen in Rotterdam (deelvraag 1). In Hoofdstuk 4 wordt nader gekeken naar de aanpak van criminele uitbuiting op en rondom scholen. Hoofdstuk 5 behandelt de kansen die scholen (deelvraag 2) en externe stakeholders (deelvraag 3) zien om de aanpak van criminele uitbuiting van minderjarigen in Rotterdam te versterken. Het rapport sluit af met een conclusie en aanbevelingen.

2 METHODOLOGIE

In dit hoofdstuk wordt de methodologie behandeld. Het hoofdstuk start met een beschrijving van de onderzoeksmethode (§2.1). Hierbij worden de verschillende fasen van het onderzoek omschreven. Vervolgens gaat §2.2 in op het waarborgen van de privacy van de betrokkenen en de verzamelde informatie en §2.3 op de dataset, zo ook de demografische kenmerken van respondenten. Het hoofdstuk wordt afgesloten met §2.4 waarin de belangrijkste kanttekeningen van het onderzoek uiteen worden gezet.

2.1 Onderzoeksmethode

Het onderzoek probeert de aard en omvang en de belangrijkste uitdagingen en kansen in de aanpak van criminele uitbuiting van minderjarigen in Rotterdam in beeld te brengen. Over drie fasen is gebruik gemaakt van een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden.

Fase 1. Vragenlijst

In samenwerking met de beleidsafdeling van het cluster Maatschappelijke Ontwikkeling (MO), aanspreekpunt voor het onderwijs binnen de gemeente Rotterdam, is via het programma Survalyzer een online vragenlijst uitgezet onder basis- en middelbare scholen in Rotterdam.¹⁶ Het onderzoek is vanuit het cluster MO vooraf aangekondigd en toegelicht aan de onderwijsbestuurders van Rotterdamse scholen en voorafgaand is ook een factsheet verspreid over het doel van het onderzoek.

Rotterdam kent 215 basisscholen en 82 middelbare scholen. Over de periode 10 mei tot en met 15 juli 2022 zijn door de gemeente alle basis- en middelbare scholen in Rotterdam via de schoolcontactpersonen en onderwijsbestuurders benaderd voor deelname aan het onderzoek.¹⁷

Schoolcontactpersonen en onderwijsbestuurders zijn door de gemeente gevraagd de vragenlijst binnen hun netwerk te verspreiden. Ook het speciaal (basis)onderwijs en het praktijkonderwijs zijn daarin meegenomen, nu uit eerder onderzoek blijkt dat niet zelden (zeer) kwetsbare kinderen gericht geronseld worden voor criminaliteit en dat bewust misbruik gemaakt wordt van deze kwetsbaarheden.¹⁸

Per onderwijsinstelling is de vragenlijst één keer ingevuld, door de medewerker die verantwoordelijk is voor de veiligheid op school. Sommige onderwijsinstellingen hebben echter meerdere locaties. Bij deze onderwijsinstellingen is daarom gevraagd om per locatie één medewerker de vragenlijst te laten invullen. Dit verkleint de kans op dubbelstellingen. Op deze wijze beoogt het onderzoek validiteit te waarborgen waar het gaat om het zicht op de omvang van de problematiek. In totaal hebben 76 scholen aan de studie deelgenomen, waaronder 47 basisscholen en 29 middelbare scholen.

De in dit onderzoek gehanteerde definitie van criminele uitbuiting komt overeen met de definitie die overheidsinstanties hanteren, zoals de politie, de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, Het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid en het Ministerie van Justitie en Veiligheid (JenV).¹⁹ In de vragenlijst is criminele uitbuiting als volgt omschreven:

Criminele uitbuiting is een vorm van mensenhandel waarbij een slachtoffer door iemand anders wordt gedwongen tot het plegen van criminele feiten. Criminele uitbuiting kent verschillende vormen. Het kan bijvoorbeeld gaan om een leerling die gedwongen wordt tot het verhandelen of vervoeren van drugs; het plegen van diefstal of overvallen; of tot het beschikbaar stellen van een bankrekening, met als

¹⁶ Zie Bijlage A: De vragenlijst.

¹⁷ Mondelinge informatie van de gemeente Rotterdam, d.d. 24 mei 2023.

¹⁸ CKM (2022).

¹⁹ Zie [Vormen van Mensenhandel \(Nationaal Rapporteur\)](#) (laatst geraadpleegd op 08 augustus 2022); [Criminele uitbuiting \(CCV\)](#) (laatst geraadpleegd op 08 augustus 2022)

doel om crimineel geld te stallen en wit te wassen. Ook het moeten ronselen van nieuwe slachtoffers van mensenhandel is een vorm van criminele uitbuiting. Het geldt dat met het criminele feit wordt verdiend, gaat bijna volledig naar de uitbuiters; iemand met een zekere machtspositie ten opzichte van het slachtoffer en die het slachtoffer, met het oog op eigen financieel gewin, tot het plegen van criminaliteit dwingt.²⁰

De vragenlijst gaat over de ervaringen die scholen hebben met criminele uitbuiting van leerlingen in de afgelopen twee jaar. Aan alle scholen is gevraagd of er in de afgelopen twee jaar op school vermoedens zijn geweest over criminele uitbuiting van leerlingen. De bevroegde tijdsperiode loopt van de tweede helft van 2020 tot en met de eerste helft van 2022. Omwille van de leesbaarheid wordt in dit rapport kortweg gesproken over 2020-2022. Scholen die inschatten dat criminele uitbuiting van leerlingen in deze periode heeft plaatsgevonden, zijn aanvullend gevraagd naar het aantal vermoedens, de vormen van gedwongen criminaliteit, de elementen van dwang, de locaties waar slachtoffers zijn geworven en geronseld, de kenmerken van slachtoffers en de relatie tussen de slachtoffers en plegers. Alle scholen zijn gevraagd naar bestaande voorlichting, training of werkafspraken omtrent het signaleren van criminele uitbuiting en het omgaan met vermoedens, naar het delen van vermoedens met andere organisaties en naar wat er nodig is om de aanpak van criminele uitbuiting van minderjarigen te versterken. De vragenlijst is beëindigd met de vraag of scholen aanvullend mee zouden willen werken aan een verdiepend interview en of zij opmerkingen hebben over het onderzoek of de vragenlijst. Zie voor de volledige vragenlijst Bijlage A.

²⁰ Voor de volledige definitie zie Bijlage A De vragenlijst.

Fase 2. Interviews met onderwijsinstellingen

Volgend op de vragenlijst is met vijf scholen een verdiepend interview gehouden. Met deze fase werd getracht om meer inzicht te krijgen in de ervaringen die scholen hebben met criminele uitbuiting (deelvraag 1) en de uitdagingen en kansen die zij zien om de signalering en aanpak op en rondom scholen te versterken (deelvraag 2), hetgeen tot mogelijke interventies kan leiden.²¹ In de interviews is dieper ingegaan op de ervaringen die scholen hebben met criminele uitbuiting van leerlingen en gesproken over het verstevigen van de aanpak.

De interviews zijn gehouden met onderwijsprofessionals die verantwoordelijk zijn voor de veiligheid op hun schoollocatie. Eén school is in beeld gekomen doordat de respondent in de vragenlijst heeft aangegeven dat hij of zij wilde meewerken aan een interview. De andere vier scholen zijn geworven via de gemeente. Dit resulteerde bij vier scholen in een interview met één tot twee onderwijsprofessionals en bij één school in een focusgroep met vier onderwijsprofessionals. Onder de vijf scholen die deelgenomen hebben aan fase 2 van het onderzoek, gaat het om één basisschool, twee middelbare scholen uit het voortgezet speciaal onderwijs, een middelbare school met een combinatie van vmbo, havo, vwo en gymnasium en een scholengroep waarbinnen verschillende vormen uit het voortgezet onderwijs zijn vertegenwoordigd. De respondenten vervullen een functie als schooldirecteur, mediator, teamleider, afdelingsleider, ondersteuningscoördinator of docent. Via voornoemde methoden is het dus onvoldoende gelukt om de beoogde vijftien respondenten te werven voor fase 2 van het onderzoek (zie ook §2.4 Kanttekeningen bij het onderzoek).

²¹ Voor de volledige topiclijst zie Bijlage B. Topiclijst interviews fase 2.

De interviews zijn afgenomen via Microsoft Teams of op de scholenlocatie tussen juni 2022 en december 2023. De interviews varieerden in lengte van 45 minuten tot een uur. De interviews zijn getranscribeerd en thematisch is onderzocht waar de informatie uit de interviews de resultaten uit de vragenlijst aanvult en verrijkt.

Fase 3. Interviews met externe stakeholders

Volgend op de interviews met scholen is met vijftien externe stakeholders via Microsoft Teams of op locatie een verdiepend interview gehouden. Deze fase had als doel om kennis te verzamelen over uitdagingen en kansen die externe stakeholders betrokken bij het onderwerp preventie en veiligheid zien om de aanpak van dit fenomeen te versterken (deelvraag 3). In de interviews is, zoals ook in fase 2, dieper ingegaan op de ervaringen die externe stakeholders hebben met criminele uitbuiting op- en rondom onderwijsinstellingen en gesproken over het verstevigen van de aanpak.²²

De interviews (fase 3) zijn gehouden met externe stakeholders die betrokken zijn bij het onderwerp preventie en veiligheid op basis- en middelbare scholen in Rotterdam. Hiervoor is ook in fase 2 aan de geïnterviewde scholen gevraagd welke externe stakeholders onmisbaar zijn in de aanpak van criminele uitbuiting op en rondom onderwijsinstellingen in Rotterdam. De genoemde stakeholders zijn met de gemeente gedeeld. De onderzoekers zijn via de gemeente Rotterdam met relevante stakeholders in contact gebracht voor het afnemen van een interview. De vijftien respondenten zijn werkzaam in een organisatie binnen de jeugdhulpverlening, jeugdbescherming, jongerenwerk, Openbare Orde en Veiligheid, politie, ervaringsdeskundigheid, beroepsonderwijs, of de gemeente. Daarnaast zijn drie interviews gehouden met partijen waarvan gedurende het interview bleek dat zij niet

in direct contact staan met scholen en leerlingen. Deze drie interviews zijn daarom niet meegenomen in de analyse en rapportage van dit onderzoek.

De interviews zijn afgenomen via Microsoft Teams of op de werklocatie van de respondent tussen november 2022 en januari 2023. De interviews varieerden in lengte van 45 minuten tot een uur. De interviews zijn getranscribeerd en thematisch onderzocht.

2.2 Privacy

Scholen en externe stakeholders namen anoniem deel aan het onderzoek. Geen enkele informatie herleidbaar naar personen of scholen is in dit rapport opgenomen. Dit omvat zowel scholen die de vragenlijst hebben ingevuld als scholen en externe stakeholders die hebben deelgenomen aan de interviews. Daarnaast is ook zorg gedragen dat operationele informatie, bijvoorbeeld over slachtoffer- of dadergroepen, op geen enkele wijze herleidbaar is naar bestaande personen.

2.3 Dataset

Achtentachtig scholen zijn gestart met het invullen van de vragenlijst. Scholen zijn niet meegenomen in de studie indien zij niet het eerste deel van de vragenlijst, gericht op de aard en omvang van criminele uitbuiting, volledig hebben ingevuld ($n = 11$). Andere exclusiecriteria waren

- (1) school is niet gevestigd in Rotterdam;
- (2) school verzorgt geen onderwijs aan minderjarigen, en;
- (3) uit de ingevulde vragenlijst blijkt dat antwoorden gericht zijn op vormen van mensenhandel of fenomenen anders dan criminele uitbuiting.

Deze criteria waren niet van toepassing op de scholen, dus er zijn geen scholen op basis van deze criteria geëxcludeerd. Eén school heeft de

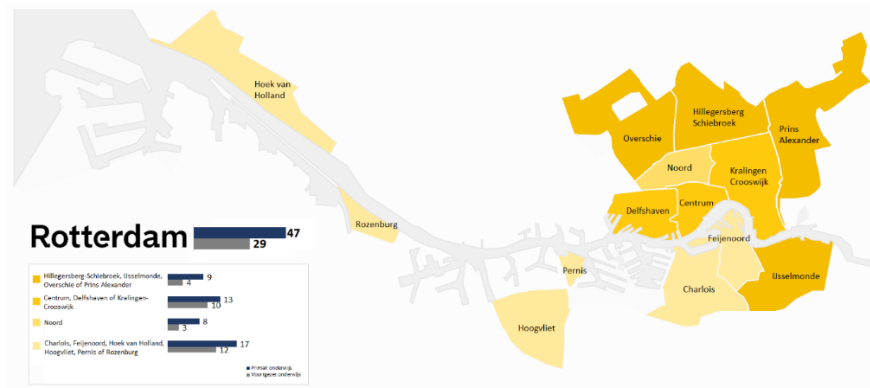
²² Voor de volledige topiclijst zie Bijlage C. Topiclijst interviews fase 3.

vragenlijst twee keer ingevuld, een keer volledig en een keer niet volledig. De onvolledig ingevulde vragenlijst is niet meegenomen in het onderzoek.

Achttenzestig scholen hebben de vragenlijst volledig ingevuld. Acht scholen hebben de vragen over de aanpak van criminele uitbuiting (tweede deel van de vragenlijst) niet volledig beantwoord. Deze scholen zijn wel meegenomen in het onderzoek maar kunnen hierdoor missen in de analyses van Hoofdstuk 4. De definitieve steekproef bestaat uit 76 scholen, waarvan 47 basisscholen (62%) en 29 middelbare scholen (38%).

Om de anonimiteit van de scholen te waarborgen, is voor dit onderzoek gekozen voor een gebiedsindeling (Figuur 1). De gehanteerde gebiedsindeling refereert aan de werkgebieden van de accountmanagers voortgezet onderwijs bij de afdeling Onderwijs.

Figuur 1. Gehanteerde gebiedsindeling van het onderzoek

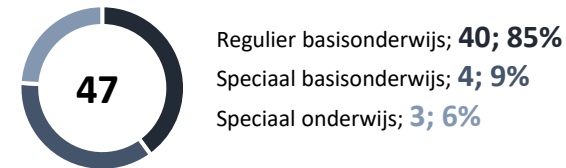

In Rotterdam wordt het onderwijs in verschillende vormen aangeboden. Het primair onderwijs kent regulier basisonderwijs, speciaal basisonderwijs (sbo) en speciaal onderwijs (so). Het voortgezet onderwijs kent voortgezet speciaal onderwijs (vso), praktijk onderwijs en (een combinatie van) vmbo,

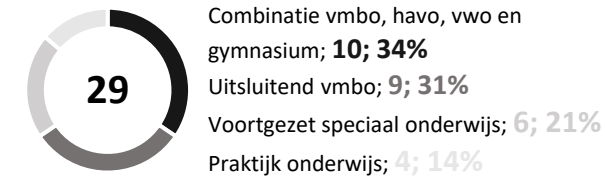
havo, vwo of gymnasium. Voornoemde vormen zijn meegenomen in het onderzoek (Figuur 2).

Figuur 2. Binnen welke vorm van onderwijs bent u werkzaam?

Primair onderwijs

Voortgezet onderwijs

Bovenal is de vragenlijst ingevuld door schoolleiders (88%), gevolgd door enkele zorgverleners of zorgcoördinatoren (7%), twee leerkrachten (3%) een conciërge (1%) en een coördinator onderbouw (1%).²³

2.4 Kanttekeningen bij het onderzoek

Voordat wordt ingegaan op de onderzoeksresultaten, wordt eerst stilgestaan bij de beperkingen van dit onderzoek. Allereerst is het van belang te benoemen dat de respondent aantallen binnen de verschillende fasen van dit onderzoek beperkt zijn. De resultaten uit het onderzoek kunnen hierdoor niet zomaar gegeneraliseerd worden naar scholen die niet aan het onderzoek hebben deelgenomen en het beeld dat uit de interviews ontstaat is enkel indicatief van aard. Op verzoek van de gemeente Rotterdam is het uitzetten van de vragenlijst (fase 1) en de selectie en werving van respondenten voor de interviews (fase 2 en 3) uitgevoerd door de gemeente. In alle drie de fasen van het onderzoek bleek het werven van respondenten, ondanks herhaalde pogingen en het verlengen van de onderzoeksperiode, moeilijk.

In fase twee hebben van de beoogde vijftien interviews met scholen, slechts vijf interviews plaatsgevonden. Meerdere factoren zijn mogelijk van invloed geweest op de werving van respondenten. Allereerst is het van belang aandacht te hebben voor de hoge werkdruk van leraren en lerarentekorten. In de afgelopen jaren hebben scholen steeds meer verantwoordelijkheden gekregen en worden zij steeds vaker gevraagd om bij te dragen aan oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken.²⁴ Het roept de vraag op in hoeverre scholen niet overvraagd worden, hetgeen zeer mogelijk van invloed is op de keuze van scholen om niet deel te nemen aan dit onderzoek. Daarnaast is het ook mogelijk dat bij hoge werkdruk criminele uitbuiting onvoldoende prioriteit krijgt, waardoor mogelijk ook

het belang om deel te nemen aan het onderzoek onvoldoende onderkend wordt. Tegelijkertijd valt ook niet uit te sluiten dat scholen een drempel ervaren om deel te nemen aan het onderzoek, uit angst voor aantasting van het imago van de school.²⁵

Daarnaast spelen de uitdagingen rondom het werven van respondenten ook in fase drie van het onderzoek, waar het gaat om interviews met externe stakeholders. In de originele opzet van het onderzoek was het de bedoeling dat op basis van de interviews met onderwijsinstellingen een beeld zou worden verkregen van externe stakeholders die bij de aanpak van criminele uitbuiting in en rondom scholen betrokken zijn. Nu het onvoldoende lukte om scholen bij het onderzoek te betrekken, en er uit de interviews dus onvoldoende externe stakeholders naar voren kwamen, is vanuit de gemeente zelf contact gezocht met stakeholders die de directe schil rondom scholen vormen. In de praktijk bleek dit echter complex en was het voor de gemeente niet altijd duidelijk welke organisaties hierbij een sleutelrol vervullen. Hoewel de gemeente uitvroeg of stakeholders direct in contact stonden met scholen en/of diens leerlingen, bleek bijvoorbeeld dat dit in de interviews soms toch niet het geval was. Daarnaast was het omwille van de planning en begroting niet meer mogelijk om met stakeholders die later in het proces in beeld zijn gekomen in gesprek te gaan. Hierdoor ontbreken in dit onderzoek mogelijk een aantal stakeholders die wel een belangrijke rol vervullen in de aanpak van criminele uitbuiting.

Een tweede kanttekening in dit onderzoek, is dat er sprake kan zijn van sociaal-wenselijke antwoorden vanuit de scholen, bijvoorbeeld over de aanwezigheid van signalen van criminele uitbuiting op de schoollocaties. Eerder onderzoek naar de aard en omvang van criminele uitbuiting²⁶ laat zien dat eerstelijns professionals in de praktijk angst voor imagoschade

²³ Totaal n=76, 88% staat gelijk aan n=67, 7% staat gelijk aan n=5.

²⁴ Onderwijsraad (2021); Onderwijsakkoord (2022); [Lerarentekort op basisscholen gestegen tot bijna 10 procent \(nos.nl\)](#) (laatst geraadpleegd op 5 april 2023).

²⁵ Zie bijvoorbeeld: [Jongeren geronseld voor prostitutie of drugshandel \(volkskrant.nl\)](#) (laatst geraadpleegd op 14 april 2023).

²⁶ CKM (2022).

signaleren als het gaat om betrokkenheid bij criminaliteit. Ook in dit onderzoek is het zeer mogelijk dat scholen terughoudend zijn als het gaat om het erkennen van criminele uitbuiting van leerlingen. Scholen worden ook beoordeeld op leerresultaten en de ontwikkeling van leerlingaantallen,²⁷ hetgeen van invloed kan zijn op het openlijk bespreekbaar maken van criminele uitbuiting. Om het risico op sociaal wenselijke antwoorden te verminderen, is aan het begin van de interviews stilgestaan bij de waarborging van anonimiteit binnen het onderzoek en is aan de scholen uitgelegd dat geen enkele informatie herleidbaar naar personen of scholen, in het rapport wordt opgenomen. Bovendien is in de interviews niet uitsluitend ingezet op de ervaringen op de eigen schoollocatie, maar zijn scholen ook gevraagd naar wat zij over de problematiek zien en horen op andere scholen. Andere scholen zijn in de interviews niet bij naam genoemd en geïnterviewde scholen zijn ook niet gevraagd om namen van schoollocaties te delen.

Een laatste belangrijke kanttekening van dit onderzoek is dat de resultaten enkel inschattingen geven van de aard en omvang van criminele uitbuiting van minderjarigen, die volgen uit de waarnemingen van scholen en externe stakeholders. Dit betekent dat in dit onderzoek geen sprake is van formeel vastgesteld slachtofferschap en daderschap en dat de resultaten zoals weergegeven in dit onderzoek gaan over vermoedelijke slachtoffers en vermoedelijke daders. Daarnaast beschikken onderwijsprofessionals niet altijd over voldoende informatie om tot een (formeel) oordeel omtrent slachtofferschap te komen en valt dit bovendien ook niet binnen hun taakstelling. Als gevolg hiervan kan niet worden uitgesloten dat kinderen of jongeren die door de scholen en stakeholders in dit onderzoek als slachtoffer zijn aangemerkt in de praktijk toch geen slachtoffer blijken te zijn (*false positive*). Het omgekeerde is echter ook waar. Het is ook mogelijk

dat de scholen en stakeholders mogelijk in contact zijn gekomen met kinderen of jongeren die wél slachtoffer zijn, maar niet als zodanig zijn gesignaleerd (*false negative*). Het doel van het onderzoek is dan ook niet om te komen tot het in beeld brengen van vastgestelde juridische slachtoffers en daders van criminele uitbuiting.

Bij de definitiebeschrijving van criminele uitbuiting is zo accuraat mogelijk aangesloten op de gehanteerde definities van overheidsorganisaties, zoals de politie en de Nationaal Rapporteur die ook rapporteren over of meldingen maken van vermoedelijke slachtoffers van mensenhandel. Omwille van de leesbaarheid is in dit rapport gekozen om deze nuance hier te benoemen en wordt in het rapport verder kortweg gesproken over slachtoffers.

Vanwege de besproken kanttekeningen betreft dit rapport een verkennend onderzoek waarin uitsluitend de belangrijkste resultaten, knelpunten en kansen in beeld worden gebracht.

²⁷ Zie [De werkwijze van de inspectie | Onderwerp | Inspectie van het onderwijs \(onderwijsinspectie.nl\)](#); [Jaarlijkse prestatie- en risicoanalyse | De werkwijze van de inspectie | Inspectie van het onderwijs \(onderwijsinspectie.nl\)](#) (laatst geraadpleegd op 5 april 2023).

3 RESULTATEN

Hoofdstuk 3 gaat in op de eerste deelvraag van dit onderzoek:

Deelvraag 1) Wat kan volgens onderwijsprofessionals die verantwoordelijk zijn voor de veiligheid op hun schoollocatie gezegd worden over de aard en omvang van criminele uitbuiting onder scholieren in de gemeente Rotterdam?

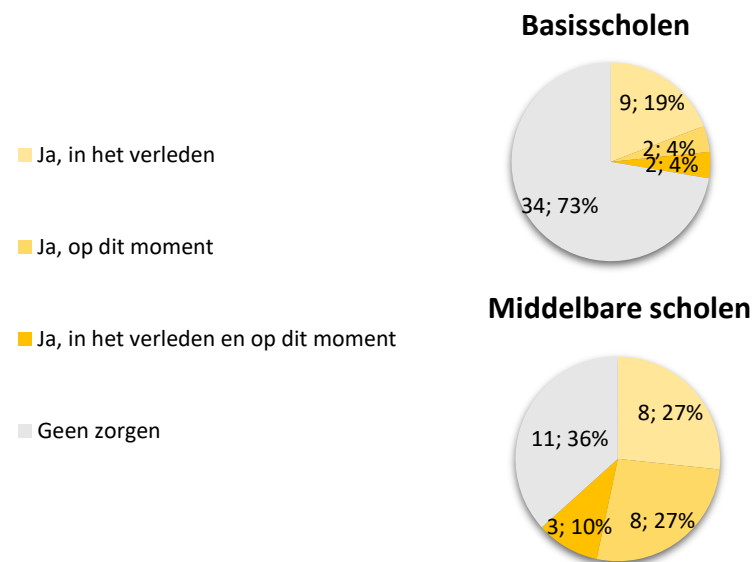
In dit hoofdstuk worden de resultaten behandeld. Per paragraaf wordt ingegaan op de resultaten voortkomend uit de vragenlijst, gevolgd door het beeld dat ontstaat vanuit de vijf interviews met scholen en de inzichten uit de vijftien interviews met externe stakeholders die betrokken zijn bij het onderwerp preventie en veiligheid op basis- en middelbare scholen in Rotterdam.

Het hoofdstuk vangt aan met de signalen uit het onderwijs waaronder de omvang (§3.1), gevolgd door de aard van de criminele uitbuiting (§3.2), de kenmerken van slachtoffers (§3.3) en tot slot de relatie tussen slachtoffer en pleger (§3.4).

3.1 Omvang van criminele uitbuiting

- **Vermoedens op school.** In totaal hebben in Rotterdam dertien van de deelnemende basisscholen (28%)²⁸ en achttien middelbare scholen (62%)²⁹ in de afgelopen twee jaar zorgen gehad over criminele uitbuiting van een of meer leerlingen (Figuur 3).

Figuur 3. Heeft u in de afgelopen twee jaar wel eens een vermoeden gehad of heeft u op dit moment het vermoeden dat een leerling op de school waar u werkt mogelijk slachtoffer is (geweest) van criminele uitbuiting?

²⁸ Totaal n=47, 28% staat gelijk aan n=13.

²⁹ Totaal n=29, 62% staat gelijk aan n=18.

- **Aantal vermoedens.** Meer dan de helft van de middelbare scholen (55%)³⁰ en bijna een op de vijf basisscholen (19%)³¹ heeft zich in de afgelopen twee jaar **meerdere keren per jaar** zorgen gemaakt over criminele uitbuiting van leerlingen (Figuur 4). Enkele scholen hebben zelfs meerdere keren per maand zorgen over criminele uitbuiting.
- **Aantal slachtoffers.** De meeste scholen met zorgen over criminele uitbuiting van leerlingen, zagen **meerdere slachtoffers** in twee jaar tijd (81%; Figuur 5).³² Tien van de dertien basisscholen en elf van de achttien middelbare scholen spreken over **twee tot en met vijf** mogelijke slachtoffers. Verder spreken vier middelbare scholen, uit alle vier vormen van het voortgezet onderwijs, zelfs over **zes tot en met tien** mogelijke slachtoffers in de afgelopen twee jaar. In totaal gaat het om minimaal 70 en maximaal 149 waarnemingen in twee jaar tijd.³³
- **Aantal slachtoffers ten tijde van het onderzoek.** Op basis van de resultaten kan ook een inschatting gemaakt worden van het aantal slachtoffers van criminele uitbuiting ten tijde van de eerste fase van het onderzoek (mei-juli 2022). Vier deelnemende basisscholen en elf deelnemende middelbare scholen hadden op het moment van invullen van de vragenlijst zorgen dat een of meer leerlingen crimineel werden uitgebuit. Vier basisscholen vermoedden dat acht leerlingen op dat moment slachtoffer waren van criminele

uitbuiting.³⁴ Bij elf middelbare scholen ging het in totaal om 57 leerlingen.³⁵ Bijeen genomen gaat het dus om **65 kinderen** die in de periode van 10 mei en 15 juli 2022 in Rotterdam mogelijk slachtoffer waren van criminele uitbuiting.³⁶ Een zorgelijke bevinding gezien het per definitie over (jonge) kinderen gaat die in de genoemde periode, en mogelijk nog in het hier en nu, in een onveilige situatie verkeren en wellicht direct fysiek gevaar lopen.

- **Toegenomen zorgen.** De helft van de middelbare scholen³⁷ en bijna een op de drie basisscholen³⁸ is zich in de afgelopen twee jaar meer zorgen gaan maken over criminele uitbuiting van leerlingen (Figuur 6). Desondanks zagen de meeste scholen geen toename in het aantal slachtoffers van criminele uitbuiting (Figuur 7).
- **Verschillen tussen en binnen de stadsgebieden.** In alle stadsgebieden waren in de afgelopen twee jaar zorgen over criminele uitbuiting van leerlingen.³⁹ Wat vooral opvalt, is dat niet alleen tussen de stadsgebieden, maar ook binnen de stadsgebieden verschillen bestaan, waarbij een aantal scholen de problematiek zelden tot niet waarnemen en een aantal scholen zich structureel en in grote mate zorgen maken over criminele uitbuiting van leerlingen.
- **Invloed van coronamaatregelen.** Vooral de middelbare scholen benoemen dat door de coronamaatregelen in de afgelopen twee jaar minder goed zicht is geweest op criminele uitbuiting van

³⁰ Totaal n=29, 55% staat gelijk aan n=16.

³¹ Totaal n=47, 19% staat gelijk aan n=9.

³² Totaal n=31, 81% staat gelijk aan n=25.

³³ Dit cijfer is berekend aan de hand van de geschatte waarnemingen van respondenten. Eerst is voor elke respondent uitgegaan van de laagste schatting. Al deze aantallen zijn bij elkaar opgeteld (n=70). Vervolgens is voor elke respondent uitgegaan van de hoogste schatting. Ook deze aantallen zijn bij elkaar opgeteld (n=149). Op deze schatting rusten enkele beperkingen. Zie hiervoor §2.4 Kanttekeningen bij het Onderzoek. Dit onderzoek kan het werkelijke aantal slachtoffers niet vaststellen en heeft dit ook niet tot doel gehad.

³⁴ Dit moment verwijst in deze naar het moment van deelname aan het onderzoek (tussen 10 mei en 15 juli 2022).

³⁵ Dit moment verwijst in deze naar het moment van deelname aan het onderzoek (tussen 10 mei en 15 juli 2022).

³⁶ Op deze schatting rusten enkele beperkingen. Zie hiervoor §2.4 Kanttekeningen bij het Onderzoek. Dit onderzoek kan het werkelijke aantal slachtoffers niet vaststellen en heeft dit ook niet tot doel gehad.

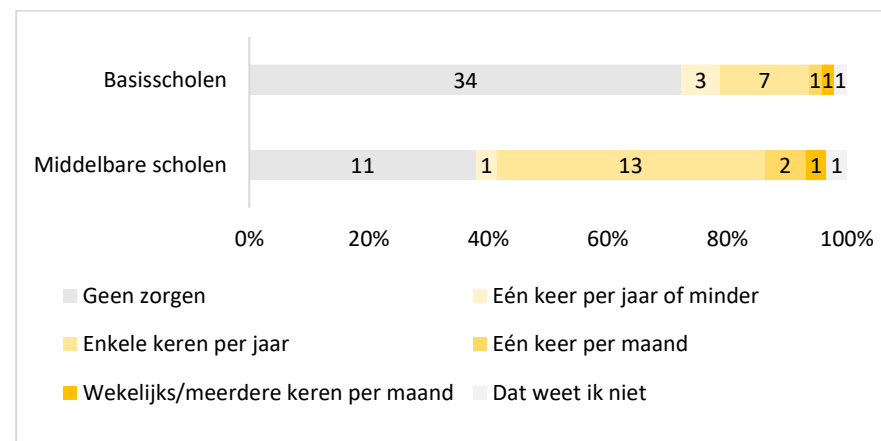
³⁷ Totaal n=26, 50% staat gelijk aan n=13.

³⁸ Totaal n=43, 30% staat gelijk aan n=13.

³⁹ Zie §2.3 dataset figuur 1 voor de gebiedsindeling.

leerlingen. Het gaat om meer dan de helft van de middelbare scholen (54).⁴⁰ De meeste basisscholen geven aan het niet eens en ook niet oneens te zijn met deze stelling (49%).⁴¹

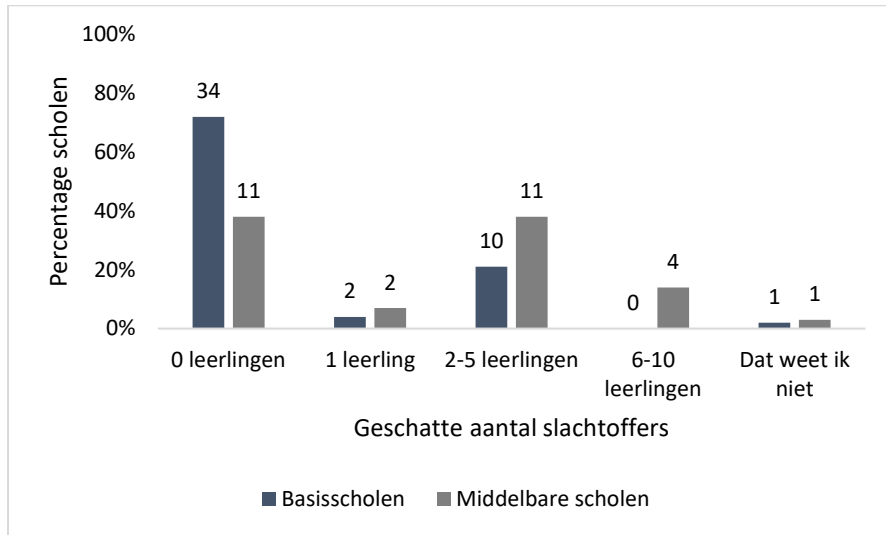
Figuur 4. Hoe vaak heeft u in de afgelopen twee jaar vermoedens gehad dat leerlingen slachtoffers zijn of waren van criminele uitbuiting?

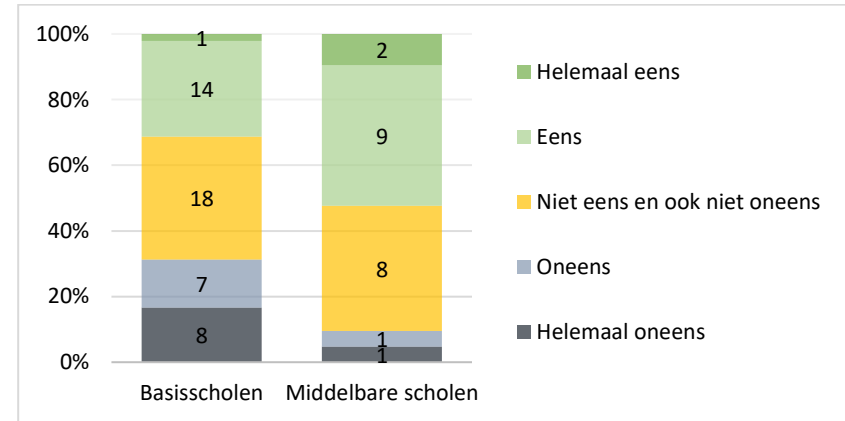
⁴⁰ Totaal n=26, 54% staat gelijk aan n=14.

⁴¹ Totaal n=43, 49% staat gelijk aan n=21.

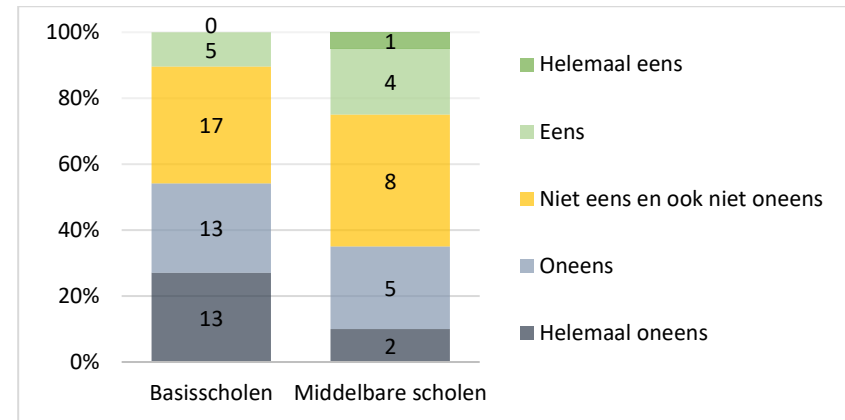
Figuur 5. Over hoeveel leerlingen zijn er op de school waar u werkt in de afgelopen twee jaar vermoedens geweest dat zij slachtoffer zijn of waren van criminele uitbuiting?

Figuur 6. Stelling “Ik ben mij in de afgelopen twee jaar meer zorgen gaan maken over criminele uitbuiting van leerlingen.”

Figuur 7. Stelling “Ik heb in de afgelopen twee jaar een toename gezien in het aantal leerlingen dat vermoedelijk slachtoffer is van criminele uitbuiting.”

Scholen aan het woord

Als het gaat over de omvang van criminele uitbuiting van leerlingen ontstaat ook uit de interviews een tweezijdig beeld. Het blijkt dat niet alleen tussen stadsgebieden, maar ook binnen stadsgebieden grote verschillen bestaan tussen scholen in het waarnemen van criminele uitbuiting van leerlingen. Allereerst geeft een deel van de scholen aan dat zij de problematiek zelden tot niet waarnemen en hooguit een enkele keer per jaar signalen zien die wijzen op mogelijke betrokkenheid van een leerling bij criminele activiteiten. Dit zijn signalen die gepaard gaan met zorgen, maar waarbij niet duidelijk wordt of het gaat om criminele uitbuiting of om andere soorten problematiek:

“Je hebt vermoedens, maar waarvan weet je niet eens.”
(Voortgezet onderwijs combinatie vmbo, havo, vwo en gymnasium)

De scholen spreken zelf over het niet herkennen noch ontkennen van de problematiek. Zo heeft een respondent bij de zorgcoördinator navraag gedaan naar signalen van criminele uitbuiting in het voorgaande jaar. Deze geeft aan geen enkel signaal gezien te hebben dat wijst op criminele uitbuiting. Desondanks is respondent ervan overtuigd dat criminele uitbuiting wel voorkomt op school:

“En dat zegt nog niet dat het niet voorkomt, want dat is klets, dat gebeurt zeker.” (Scholengroep voortgezet onderwijs)

Zo ook een andere school:

“Het zou naïef zijn om te denken dat het hier niet speelt. Alleen, wij hebben er gewoon amper zicht op.” (Voortgezet onderwijs combinatie vmbo, havo, vwo en gymnasium)

Omgekeerd valt het dan ook op dat een deel van de scholen zich wel structureel en in grote mate zorgen maken over criminele uitbuiting van leerlingen waarbij (zeer) kwetsbare kinderen al op jonge leeftijd geronseld worden voor criminaliteit.

“Wij vragen dus wel: wordt er weleens aan jou gevraagd, om iets weg te brengen? Dus dat vragen we aan kinderen. Dan zeggen ze: ‘Ja, dat is wel gevraagd, maar dat doe ik niet hoor!’ Dus ze hebben er allemaal al mee te maken gehad.” (Basisschool)

Een andere school:

“ik wil niet zeggen dweilen met de kraan open, maar het gaat soms daar naartoe weet je? Ze vinden iedere keer iets anders.”
(Voortgezet speciaal onderwijs B)

Deze scholen geven aan dat de omvang van de zorgen de laatste jaren niet is toegenomen. Wel zien een paar scholen het aantal ernstige delicten waar jongeren bij betrokken zijn toenemen. Het gaat over ernstige incidenten en delicten met messen of andere wapens waarbij jongeren betrokken zijn.

“Dat jongeren drugs verkopen onder dwang dat speelt eigenlijk al zolang ik hier werk. Het enige dat erger is geworden is met messen.” (Voortgezet speciaal onderwijs B)

Stakeholders aan het woord

Ook onder de externe stakeholders die betrokken zijn bij preventie en veiligheid op scholen, lijkt het zicht op criminele uitbuiting sterk te verschillen. De meeste stakeholders zijn zich bewust van het bestaan van criminele uitbuiting, maar hebben geen duidelijk beeld van de omvang. Dit komt bijvoorbeeld doordat het vanuit de externe positie moeilijk is voor deze professionals om dwang te signaleren en daardoor met zekerheid vast te stellen dat het gaat om uitbuiting. Andere stakeholders geven

schattingen van tientallen tot honderden slachtoffers, alleen al binnen hun eigen werkgebied.

Ook stakeholders geven aan dat de omvang van criminele uitbuiting van jongeren de laatste jaren niet toegenomen is. Wel wordt meerdere malen genoemd dat de delicten en de mate van dwang zwaarder zijn geworden:

“Jongeren die vroeger alleen op de uitkijk werden gezet of die een pinpas werd gevraagd om te misbruiken, zie je nu dat jongeren ook steeds vaker worden ingezet voor hele heftige dingen: die moeten afrekenen met een schuldeiser of die betaald krijgen om drugs uit een container in de haven te halen. Nou dat zijn best wel heftige feiten.” (Jeugdhulpverlening)

3.2 Aard van criminele uitbuiting

- **Vormen van gedwongen criminaliteit.** De meeste scholen met zorgen over criminele uitbuiting hebben in de afgelopen twee jaar meerdere vormen van gedwongen criminaliteit waargenomen. Het gedwongen vervaardigen, vervoeren of verhandelen van drugs, het gedwongen plegen van diefstal, inbreken of zakkenrollen en het gedwongen plegen van geweld zijn de drie genoemde vormen van gedwongen criminaliteit. Daarnaast geven zeven middelbare scholen aan dat een of meer leerlingen ingezet zijn als geldezel of voor het witwassen van geld (39%) (Figuur 8).⁴² Andere vormen van criminele uitbuiting die worden genoemd, zijn afpersing, bende gerelateerde criminaliteit, illegaal vuurwerk, en het op de uitkijk staan bij diefstal of drugshandel.

- **Elementen van dwang.** Basisscholen zien dat bij criminele uitbuiting vooral misbruik wordt gemaakt van de jonge leeftijd van leerlingen, gevolgd door misbruik van een leerling zijn of haar lichtverstandelijke beperking (lvb) en dwang door (dreigen met) fysiek geweld (Figuur 9). Dezelfde elementen van dwang worden gezien door middelbare scholen, waar (dreigen met) fysiek geweld het meeste gezien wordt.
- **Ronsellocaties.** De straat is de meest genoemde plek waar leerlingen volgens scholen zijn geworven of geronseld. Tien basisscholen (77%)⁴³ en twaalf middelbare scholen (67%)⁴⁴ benoemen dat een of meer leerlingen zijn geronseld op straat of op openbare hangplekken. In mindere mate spreken scholen ook over het werven of ronselen van leerlingen online of via sociale media kanalen. Laatstgenoemde betreft drie basisscholen (23%)⁴⁵ en zeven middelbare scholen (39%).⁴⁶ Ten slotte spreekt een basisschool (5%)⁴⁷ en vijf middelbare scholen (38%)⁴⁸ over leerlingen die geworven of geronseld zijn op of rondom school.

⁴² Totaal n=18, 39% staat gelijk aan n=7.

⁴³ Totaal n=13, 77% staat gelijk aan n=10.

⁴⁴ Totaal n=18, 67% staat gelijk aan n=12.

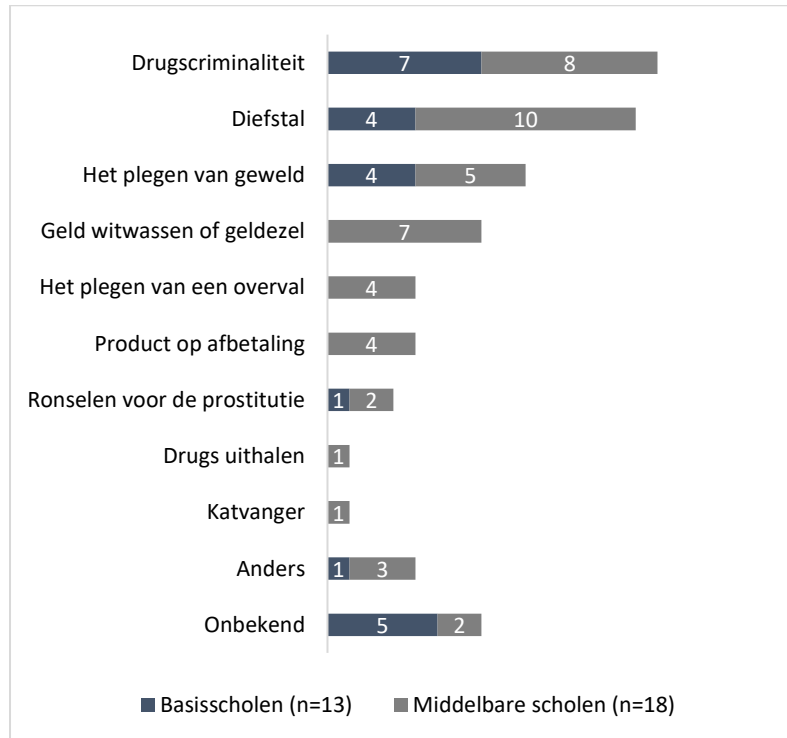
⁴⁵ Totaal n=13, 23% staat gelijk aan n=3.

⁴⁶ Totaal n=18, 39% staat gelijk aan n=7.

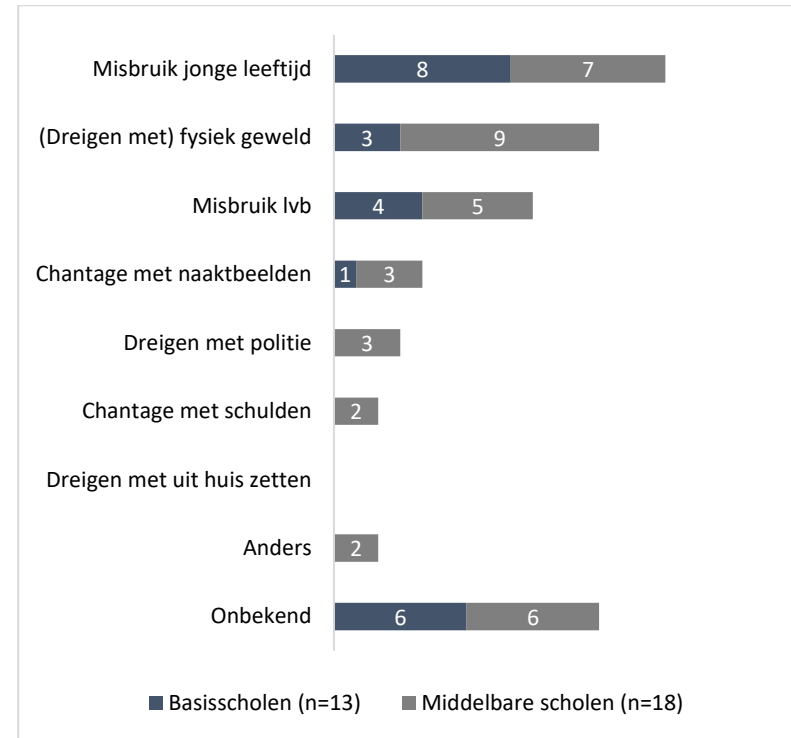
⁴⁷ Totaal n=18, 5% staat gelijk aan n=1.

⁴⁸ Totaal n=13, 38% staat gelijk aan n=5.

Figuur 8. Welke vormen van gedwongen criminaliteit waren in de afgelopen twee jaar van toepassing bij de (vermoedelijke) slachtoffers met wie u op de school waar u werkt in aanraking bent gekomen?

Figuur 9. Op welke manier werden de (vermoedelijke) slachtoffers, met wie u in de afgelopen twee jaar op de school waar u werkt in aanraking bent gekomen, in de criminaliteit gedwongen?

Scholen aan het woord

Dat scholen verschillende vormen van gedwongen criminaliteit zien, komt ook in de interviews naar voren:

“We zagen afgelopen jaar geldezelproblematiek. Dus leerlingen die hun pasje uitlenen en dan ineens een beetje rijker zijn aan het einde van de dag, maar natuurlijk tegen de lamp lopen en vervolgens daar problemen mee hebben. Dat het soms binnen de klas ook gebeurt, dat leerlingen elkaar onder druk zetten. [...]. We zagen leerlingen die zich de les uit lieten sturen om pakjes op te halen die op een andere naam besteld waren. [...] We zagen stapels geld, vals geld voorbijkomen. [...]. Leerlingen die zich met messen bewapenen omdat ze zich onveilig voelen. [...]. Alleen onze jongeren zijn nog best wel jong, ik heb het gevoel dat wij vaak nog aan het begin staan.” (Voortgezet speciaal onderwijs B)

Scholen zien dat leerlingen gedwongen worden tot drugscriminaliteit en het uithalen van drugs uit de haven, diefstal, straatroven, financiële delicten, oplichting en geweldsdelicten. Hierbij is het voor de scholen niet altijd duidelijk of er daadwerkelijk sprake is van uitbuiting, maar worden wel elementen van dwang gesignaleerd:

“En er is een tijdlang en dat is nog steeds het zwaaien met messen en elkaar daarmee. [...] Die drillrap scene die is in Rotterdam in ieder geval nadrukkelijk aanwezig. Het verhaal was altijd dat het vooral op Rotterdam-Zuid zit. Maar als je heel eerlijk bent zit het in heel Rotterdam, tot in kelderboxen van flats toe. Kinderen horen daarbij en als je er éénmaal erbij hoort kom je er ook niet meer uit.” (Scholengroep voortgezet onderwijs)

Verderop in het interview vult de respondent nog aan:

“In het drillrap circuit dat je bepaalde [criminele] activiteiten moet ondernemen om punten te verzamelen en als je dat niet doet dan word jou wat aangedaan” (Scholengroep voortgezet onderwijs)

Als het gaat over elementen van dwang, is het beeld dat uit de interviews ontstaat tweeledig. Allereerst zien scholen hoe vooral (zeer) kwetsbare kinderen misleid en gemanipuleerd worden. Het gaat over ongelijkwaardige relaties waarbinnen kinderen misleid worden met (valse) beloften en ‘gunsten’ die gevolgd worden door het principe van wederkerigheid. Het weigeren van (verdere) criminaliteit als tegenprestatie betekent dat het kind zelf slachtoffer wordt. Vervolgens volgen steeds grotere verzoeken elkaar op tot het kind geen ander perspectief of uitweg ziet dan de criminaliteit waar hij of zij steeds meer in vastraakt. Ten tweede tonen de interviews zorgen over verharding van de straatcultuur die volgens enkele scholen een gevolg is van de toenemende kansongelijkheid. Deze verharding komt de laatste jaren ook steeds meer de school binnen.

“De hiërarchie die er ook binnen school is. In de school zijn een aantal kinderen die al een bepaalde rol hebben aangemeten, wat eigenlijk op straat ook gebeurt. Op straat zijn zij degene die moeten luisteren naar een ander. [...] Na schooltijd gaan ze ook tegen andere kinderen zeggen ‘ja, je moet dit doen, of zullen we na schooltijd die pakken’” (Basisschool)

Een paar middelbare scholen zien dat leerlingen zichzelf in en buiten school uit angst bewapenen met messen. Een basisschool ziet dat in sommige wijken (jonge) kinderen, niet zelden, getuige zijn van zeer ernstig geweld in de wijk:

“Op straat is het overleven, het recht van de sterkste, vooral in dit soort wijken. Kinderen staan er niet van te kijken als er ergens gevochten wordt of er wordt iemand beroofd of er wordt

geschoten. Dat maken ze regelmatig mee. Het is natuurlijk wel iets wat eigenlijk niet hoort bij deze leeftijd.” (Basisschool)

Bij criminele uitbuiting gaat het volgens scholen dan ook niet uitsluitend over subtiele dwang. Verharding van de straatcultuur uit zich in de manieren waarop jongeren gedwongen worden tot criminaliteit. Ook zien de scholen dat er sprake is van chantage en bedreiging of geweld richting het slachtoffer, ouders van slachtoffers en broertjes of zusjes.

“Dan komt het bij je school want dan staan ze voor de school met hun messen staan ze klaar.” (Scholengroep voortgezet onderwijs)

Stakeholders aan het woord

Stakeholders zien vooral criminele uitbuiting binnen de drugscriminaliteit, geweldpleging en geldezels. Diefstal en ronselen voor de prostitutie worden door één stakeholder genoemd.

Professionals binnen de jeugdhulpverlening geven het meeste informatie over dwangelementen, wat er mogelijk op wijst dat zij hier het meeste zicht op hebben. Stakeholders rapporteren verschillende vormen van dwang, waaronder misbruik van kwetsbaarheden zoals leeftijd en lvb, maar ook afpersing en dreiging met geweld. Evenals de scholen, geven stakeholders aan dat dwang steeds meer online plaatsvindt:

“Ik heb ook weleens meegemaakt dat ze echt afgeperst werden, omdat er een foto was of een bepaald gesprek. Of iets wat gewoon gefotoshopt was nota bene. Dat ze op die manier onder druk werden gezet van, je moet nu dit en dat gaan doen, want anders zijn dit de gevolgen. Dat kan zijn ‘ik stuur het naar je ouders’, maar ook ‘anders trap ik je in elkaar’.” (Jeugdhulpverlening)

Stakeholders leggen uit dat de uitbuiters misbruik maken van de emotionele behoeften van slachtoffers. Slachtoffers ervaren bijvoorbeeld een tekort aan aandacht en liefde, waar uitbuiters misbruik van maken door hun vriendschap aan te bieden. Een stakeholder legt uit hoe deze subtiele vormen van dwang eruit zien:

“Ze worden ook vaak verleid. Dus ze hebben ook bepaalde behoeften aan iets. Het zijn jongens waar vaak geen vader in beeld is, vaak ook niet is geweest. Jongeren die op zoek zijn naar een identiteit, die ergens bij willen horen en op die manier ook verleid kunnen worden door de straat en wat er allemaal gebeurt. Snel geld maken is natuurlijk altijd aantrekkelijk, maar ook gewoon de aandacht krijgen, ergens goed in zijn, maar soms ook gewoon voor brood op de plank moeten zorgen voor oma of mama. Het gaat allemaal niet uit van vrijwilligheid zeg maar. Overal zit een bepaalde druk achter en hoewel subtieler is dat natuurlijk ook gewoon een vorm van dwang. Als jij misbruik maakt van iemands tekortkomingen of iemands problematiek, dan is dat, vind ik, ook een bepaalde vorm van dwang. Als je weet dat iemand daar geen weerstand aan kan bieden.” (Jeugdhulpverlener)

3.3 Achtergrondkenmerken van slachtoffers

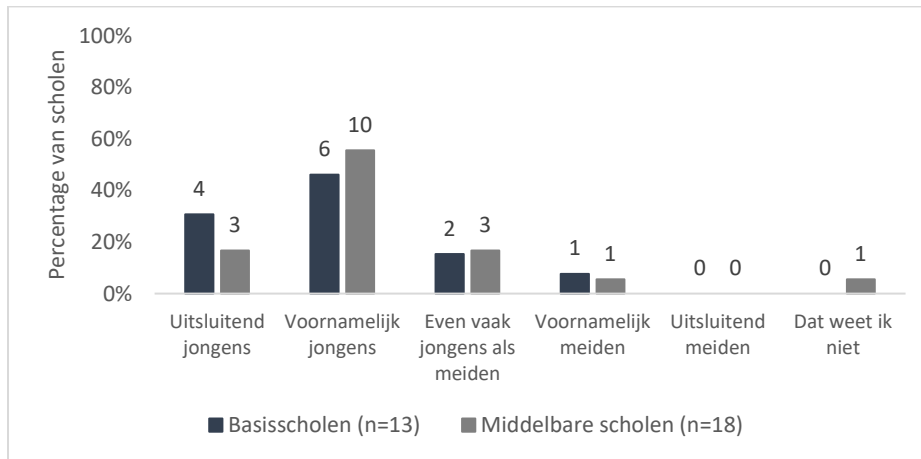
- **Geslacht slachtoffers.** Zorgen over criminele uitbuiting zijn het meest gericht op jongens (Figuur 10). Ongeveer drie kwart van de basis- en middelbare scholen benoemt dat slachtoffers voornamelijk of uitsluitend jongens zijn.⁴⁹
- **Leeftijd slachtoffers.** Alle dertien basisscholen spreken over slachtoffers in een leeftijd van 10 tot en met 12 jaar oud (Figuur 11). Drie basisscholen zien ook slachtoffers onder de 10 jaar. Op

⁴⁹ Totaal basisscholen n=13, 77% staat gelijk aan n=10, Totaal middelbare scholen n=18, 72% staat gelijk aan n=13.

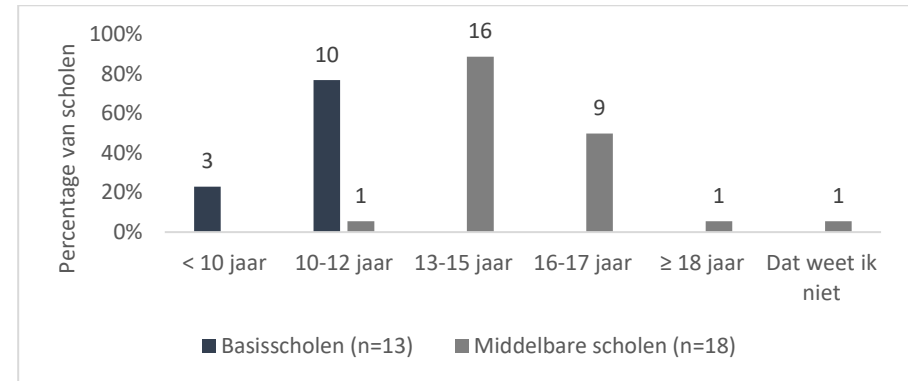
middelbare scholen worden vooral slachtoffers gezien in de vroege jaren van de middelbareschooltijd, in een leeftijd van 13 tot en met 15 jaar oud (89%), gevolgd door negen scholen die (ook) spreken over slachtoffers in een leeftijd van 16 of 17 jaar (50%).⁵⁰

- **Geen verandering in leeftijd slachtoffers.** De grootste groep scholen ziet geen verandering in de leeftijd van slachtoffers in 2022 ten opzichte van 2020 (Figuur 12). Zes basisscholen (46%)⁵¹ en acht middelbare scholen (44%)⁵² benoemen dat de leeftijd van slachtoffers in de afgelopen twee jaar ongeveer gelijk is gebleven.

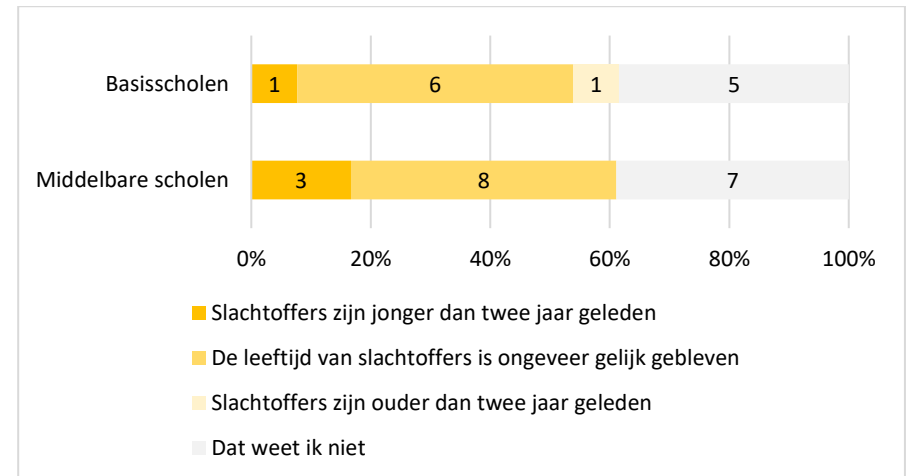
Figuur 10. Tot welk geslacht behoren de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting op de school waar u werkt?

Figuur 11. Tot welke leeftijdscategorieën behoren de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting op de school waar u werkt? (meerdere antwoorden mogelijk).

Figuur 12. Zijn de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting op de school waar u werkt de afgelopen twee jaar jonger geworden?

⁵⁰ Totaal n=18, 89% staat gelijk aan n=16.

⁵¹ Totaal n=13, 46% staat gelijk aan n=6.

⁵² Totaal n=18, 44% staat gelijk aan n=8.

Scholen aan het woord

De resultaten uit het onderzoek laten zien dat ieder kind uit elke wijk slachtoffer kan worden van criminele uitbuiting.⁵³ Toch onderstrepen vier van de vijf scholen in de interviews grote zorgen te hebben over hoe armoede en kansengelijkheid in een aantal wijken toenemen en de voedingsbodem vormen van criminele uitbuiting:

“Maar dat wij [in Rotterdam] al zoveel problemen hier hebben met onze jongeren, dan moeten we ons afvragen: Wat zijn de oorzaken? Ik zeg dat ik al op vele scholen hier in Rotterdam gewerkt heb. Het gaat in principe alleen over perspectief bieden aan het kind. Heel belangrijk. Kinderen hier in Rotterdam, ik mag niet generaliseren, een deel ervan heeft uiteindelijk geen perspectief. En die glijden op een gegeven moment weg. En gaan dan de criminaliteit in. Daarna heb je tegelijkertijd met perspectief de armoede. Zolang je vóór de façade van de huizen loopt, zeg je prima, mooie he? Loop eens naar binnen in sommige delen hier van Rotterdam, geen bed, geen tafel, geen verwarming, geen eten. Dat speelt ook. Geen eten bijvoorbeeld, wat nu in heel Nederland speelt. Rotterdam heeft het al jaren zo. [...] Op een gegeven moment ben ik zelf eten [gaan meenemen] voor kinderen, maar ik kan ook niet alles. [...] Als ik maar een deel geef. En het kind heeft toch honger en die loopt hier om de bocht. En hij ziet op een gegeven moment [een bekende]. Hé hoe gaat het? Kijk, ik heb iets voor je, € 20. Als je het pakketje voor mij maar vijf straten verder wilt brengen. En de volgende keer “mag ik je telefoonnummer dan kunnen we contact houden”. Zo begint zo’n kind langzaam in het systeem te komen en komt er niet meer uit. Dit is de basis van het probleem en dit moet aangepakt worden. Doe je dit niet dan is het weer net wat jij zegt, a waste of time. Want het is

politiek gepraat, maar concretisering ervan bereik je nooit.”
(Voortgezet speciaal onderwijs B)

De scholen delen verschillende verhalen. Het gaat over leerlingen die met honger naar school komen, niet mee kunnen doen met sport, of al op jonge leeftijd het gezin financieel moeten ondersteunen. Bovendien gaat het over eenoudergezinnen en gezinnen waarbij vader en of moeder nauwelijks thuis aanwezig kunnen zijn doordat zij met twee of drie banen proberen rond te komen.

Een school uit het speciaal onderwijs voegt hieraan toe dat diens leerlingen ook nog te maken hebben met stigmatisering, vooroordelen en uitsluiting, omdat zij op het speciaal onderwijs zitten:

“Ze hebben thuis vaak geen vangnet. En ik beschrijf altijd onze jongens zo, eer dat je op speciaal onderwijs zit heb je al heel veel dingen in je rugzakje gestopt. En je bent ook al heel vaak afgewezen, je hebt overal al gehoord dat je lastig bent, onhandelbaar bent en noem het allemaal maar op. Dus op het moment dat zij hier zijn, hebben zij geen vertrouwen meer en is het zelfbeeld heel laag en durven ze ook niet meer naar mensen toe te gaan, want ze horen toch maar 'ja, het is je eigen schuld' of 'jij bent moeilijk' of 'jij bent dit...’” (Voortgezet speciaal onderwijs A)

De negatieve labels en uitsluiting maken deze leerlingen extra gevoelig voor de beloften van uitbuiters die wel ‘potentie’ zien in het kind en hen als alternatief de criminaliteit intrekken.

“Dit is de minst aabare doelgroep en dat voelen ze ook echt. Ze voelen dat de samenleving niet op ze zit te wachten.” (Voortgezet speciaal onderwijs B)

⁵³ Zie §3.1 Omvang van criminele uitbuiting.

Stakeholders aan het woord

Het belang van toekomstperspectief wordt beaamd door de stakeholders, zowel in preventie als in het voorkomen van recidive en revictimisatie:

“Ik geloof heel erg in perspectief. Ik spreek heel veel jongeren die het idee hebben van: ‘nou ja, dit is mijn leven. Ik kan niks anders dan dit, dus ja waarom zou ik ergens anders over nadenken, dat lukt toch niet. Dit is het voor mij.’ Die jongeren hebben geen perspectief op iets anders. Ik denk dat dat moet veranderen en geen woorden maar daden wat dat betreft.” (Jeugdhulpverlening)

De rol van armoede lijkt tweedelig te zijn. Enerzijds geven stakeholders aan dat de meeste slachtoffers uit achterstandswijken komen en dat armoede en inflatie een essentiële rol spelen:

“Criminele uitbuiting heeft natuurlijk veel verschillende oorzaken. Maar ik denk dat de armoede, die in de maatschappij op dit moment ook heel erg speelt... De inflatie is onwijs hoog, gezinnen hebben het steeds krapper. Er zijn natuurlijk ook veel jongeren die alleen met een moeder opgroeien. Moeder moet al keihard werken, moeder kan daardoor verminderd toezicht bieden. Maar je ziet ook wel vaak dat jongeren zich dan heel erg schuldig voelen naar deze ouder, en op hun manier een steentje bij willen dragen. En dan eens een keer een klusje doen, maar vervolgens ergens heel erg in verzeild raken. Dus het probleem is natuurlijk ook gewoon heel groot in de maatschappij, omdat we zien dat mensen hun hoofd niet meer boven water kunnen houden.” (Jeugdbescherming)

Daarentegen zeggen sommige stakeholders dat er niet meer criminele uitbuiting is bij jongeren die in armoede leven, maar dat de signalen bij die jongeren het meeste opvallen:

“Als iemand met alleen maar dure kleding bijvoorbeeld op school rondloopt, maar als er gesprekken zijn met de ouders dat ze dan horen dat de ouders bijvoorbeeld in de schuldsanering zitten of een bijstandsuitkering hebben, dan valt het op.” (Gemeente)

“Ik zie bijna geen verschil meer tussen een jongere uit eenoudergezinnen en vanuit een armoedeomgeving en jongeren vanuit wat rijkere gezinnen of soms wel wat nog rijkere gezinnen met twee ouders die heel veel werken [...] en dat er daardoor weinig tijd is voor de kinderen. Ik denk dat in allebei de gevallen het zoeken is naar liefde, vaderfiguur, kameraadschap en dat is op straat dan te vinden, want thuis is het niet.”

(Openbare orde en veiligheid)

3.4 Relatie slachtoffer en pleger⁵⁴

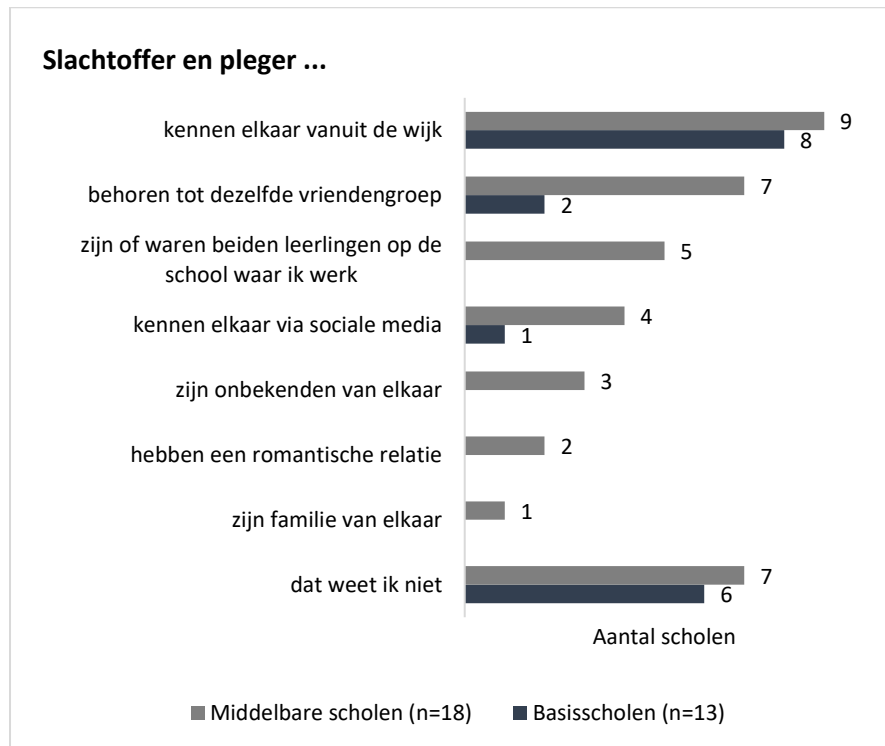
- **Relatie slachtoffer en pleger.** Meer dan de helft van de scholen ziet vooral dat pleger en slachtoffer elkaar kennen vanuit de wijk (55%; Figuur 13).⁵⁵ Vervolgens noemen twee basisscholen en zeven middelbare scholen dat pleger en slachtoffer tot dezelfde vriendengroep behoren. Vijf middelbare scholen benoemen dat pleger en slachtoffer beide leerlingen zijn (geweest) op school. Laatstgenoemde wordt niet gerapporteerd door basisscholen.
- **Samenwerking tussen plegers.** De resultaten laten zien dat een deel van de plegers goed georganiseerd is en samenwerkt bij het

⁵⁴ Pleger verwijst in dit rapport naar de persoon die het slachtoffer dwingt tot het plegen van strafbare feiten en de opbrengsten hiervan (grotendeels) moet afstaan aan zijn of haar uitbouter(s).

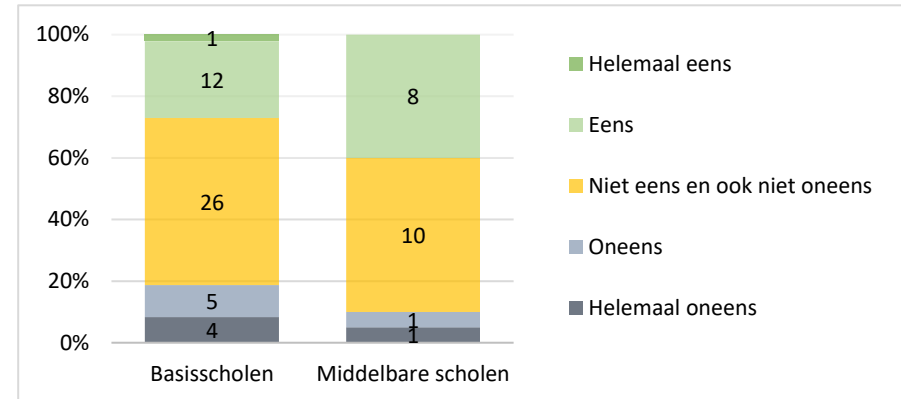
⁵⁵ Totaal n=31, 55% staat gelijk aan n=17.

crimineel uitbuiten van anderen. Bijna een op de drie scholen is het eens met deze stelling (Figuur 14).

Figuur 13. Heeft u een vermoeden over wie de mogelijke plegers zijn bij de vermoedens van criminele uitbuiting?

Figuur 14. Stelling “De criminelen die leerlingen dwingen tot het plegen van criminaliteit zijn goed georganiseerde (jeugd)netwerken.”

Scholen aan het woord

Drie scholen onderstrepen de bevinding dat slachtoffers en plegers veelal bekenden van elkaar zijn. Zo spreken de scholen over oudere invloedrijke jongens met status en aanzien in de wijk, op school, binnen een vriendengroep of familie. Bij gebrek aan (andere) rolmodellen, bieden deze jongens (kwetsbare) kinderen de illusie van een sociaal vangnet, toekomstperspectief, status en (snel) geld verdienen⁵⁶:

“Ze gaan luisteren naar die vrienden die het zogenaamd gemaakt hebben. Maar die vrienden vertellen nooit van hoe vaak ze in de gevangenis hebben gezeten, hoe vaak ze in de problemen zijn gekomen. Dat wordt niet verteld, ze horen alleen maar de mooie verhalen en dan gaan ze dat ook doen. Gaan ze die richting op. We hebben jongens hier gekregen met enkelbanden toch? Echt waar dat is schrijnend eigenlijk.” (Voortgezet speciaal onderwijs B)

⁵⁶ Zie ook §3.2.1 Scholen aan het woord (aard van criminele uitbuiting).

Tot slot wordt door een school nog gesproken over de aanwezigheid van criminele jeugdgroepen in de wijk. De school legt uit dat aansluiten bij een groep niet altijd een vrijwillige keuze is:

“Veel van die jongens die groeien op in een bepaalde wijk waar een bepaalde jeugdbende of groep aan vastzit, waar ze dan... Ja, je gaat of mee in die groep en je wordt één van hen, of je werkt niet mee en je wordt slachtoffer van die groep.” (Voortgezet speciaal onderwijs A)

Stakeholders aan het woord

Uit de interviews met stakeholders komt weinig informatie naar voren over de relatie tussen slachtoffers en plegers. Stakeholders beamen dat plegers van criminele uitbuiting voornamelijk jongens uit de wijk zijn. Zoals eerder benoemd, maken deze plegers volgens stakeholders misbruik van de behoefte van slachtoffers aan vriendschap en een sociaal vangnet.⁵⁷ (zie paragraaf 3.2.2).

3.5 Resumé

Iets meer dan een kwart van de basisscholen en bijna twee derde van de middelbare scholen maakten zich in de periode van juli 2020 tot juli 2022 zorgen over criminele uitbuiting van een of meer leerlingen. Zorgen kwamen in alle stadsgebieden en binnen alle vormen van het onderwijs voor. Van deze scholen zagen de meesten meerdere slachtoffers in twee jaar tijd. De meeste scholen zagen geen toename in het aantal slachtoffers. Desondanks noemen meerdere scholen dat zorgen wel zijn toegenomen. Ten tijde van het uitvoeren van de eerste fase van het onderzoek, tussen 10 mei en 15 juli 2022, bestonden alleen al over 65 leerlingen zorgen dat zij crimineel werden uitgebuit.

Grote verschillen lijken te bestaan tussen scholen waar criminele uitbuiting zelden tot niet wordt waargenomen en scholen die zich structureel en in grote mate zorgen maken over criminele uitbuiting van leerlingen.

Geïnterviewde scholen en stakeholders noemen dat niet de omvang maar wel de ernst van de delicten waartoe jongeren gedwongen worden toeneemt. Drugscriminaliteit, diefstal en geweldpleging worden het meest genoemd. Vaak, maar niet uitsluitend, gaat het om zeer kwetsbare kinderen die op subtiele wijze geronseld worden door oudere invloedrijke jongens met status en aanzien in de wijk, op school, binnen een vriendengroep of familie. Bij gebrek aan andere rolmodellen, bieden deze jongens (kwetsbare) kinderen de illusie van een sociaal vangnet, toekomstperspectief, status en snel geld verdienen. In de interviews worden door enkele scholen en stakeholders grote zorgen geuit over hoe armoede en kansenongelijkheid in een aantal wijken de voedingsbodem vormen van de problematiek. Tegelijkertijd wordt ook duidelijk dat slachtoffers niet alleen wonen in de meest kwetsbare wijken van Rotterdam en niet alleen leerling zijn binnen het speciaal onderwijs. Criminele uitbuiting lijkt daarmee in iedere wijk en op elke school voor te (kunnen) komen.

⁵⁷ Zie ook §3.2.2 Stakeholders aan het woord (aard van criminele uitbuiting).

4 AANPAK

Hoofdstuk 4 gaat in op deelvragen 2 en 3 van dit onderzoek:

Deelvraag 2) Hoe wordt de aanpak van criminele uitbuiting volgens onderwijsprofessionals die verantwoordelijk zijn voor de veiligheid op hun schoollocatie vormgegeven en welke uitdagingen en kansen worden hierbij ervaren?

Deelvraag 3) Wat zijn volgens externe stakeholders, die betrokken zijn bij het onderwerp preventie en veiligheid op basis- en middelbare scholen in Rotterdam, de uitdagingen en kansen bij de aanpak van criminele uitbuiting op en rondom onderwijsinstellingen?

Het hoofdstuk vangt aan met aandacht voor en kennis over criminele uitbuiting (§4.1), gevolgd door hoe scholen en externe professionals omgaan met signalen van criminele uitbuiting (§4.2) en tot slot de uitdagingen en kansen in de aanpak van criminele uitbuiting (§4.3). Paragrafen 4.1 en 4.2 behandelen de resultaten voortkomend uit de vragenlijst (fase 1), gevolgd door het beeld dat ontstaat vanuit de vijf interviews met scholen (fase 2) en het beeld dat ontstaat vanuit de vijftien interviews met externe stakeholders die betrokken zijn bij het onderwerp preventie en veiligheid op basis- en middelbare scholen in Rotterdam (fase 3). In paragraaf 4.3 wordt ingegaan op de uitdagingen en kansen die door onderwijsprofessionals en externe stakeholders in de aanpak van criminele uitbuiting worden ervaren. Dit paragraaf behandelt de resultaten voortkomend uit de interviews met scholen en externe stakeholders (fase 2 en 3).

⁵⁸ Totaal n=27, 56% staat gelijk aan n=15.

⁵⁹ Totaal n=44, 34% staat gelijk aan n=15.

⁶⁰ Totaal n=71, 82% staat gelijk aan n=58.

⁶¹ Totaal n=41, 5% staat gelijk aan n=2.

4.1 Aandacht voor en kennis over criminele uitbuiting op school

- **Voorlichting aan leerlingen.** Op meer dan de helft van de middelbare scholen wordt voorlichting gegeven aan leerlingen over criminele uitbuiting (56%; Figuur 15).⁵⁸ Vaker dan basisscholen spreken middelbare scholen over structurele voorlichting. Van de basisscholen benoemt minder dan de helft dat voorlichting gegeven wordt aan leerlingen (34%).⁵⁹ Dit betreft in de meeste gevallen incidentele voorlichting.
- **Training aan onderwijsprofessionals.** Op de meeste scholen worden medewerkers niet getraind op het herkennen van signalen van mensenhandel en criminele uitbuiting (82%; Figuur 16).⁶⁰ Vijf van de 44 basisscholen (11%) en acht van de 29 middelbare scholen (30%) benoemen dat medewerkers worden getraind op het herkennen van signalen van mensenhandel. Op slechts twee basisscholen (5%)⁶¹ en zes middelbare scholen (23%)⁶² is specifieke aandacht voor criminele uitbuiting in de vorm van een training. Op een school na gaat het in alle gevallen over incidentele training. Training lijkt bij te dragen aan het herkennen van signalen van mensenhandel: 77% van de scholen waar medewerkers zijn getraind op het herkennen van signalen van mensenhandel hebben in de afgelopen twee jaar zorgen gehad over criminele uitbuiting van een of meer leerlingen, tegenover 30% van de scholen waar medewerkers niet getraind worden.⁶³ Daarnaast zijn in de afgelopen twee jaar op alle acht scholen waar specifiek aandacht is geweest voor criminele uitbuiting in de vorm van een training, zorgen geweest over criminele uitbuiting van leerlingen.

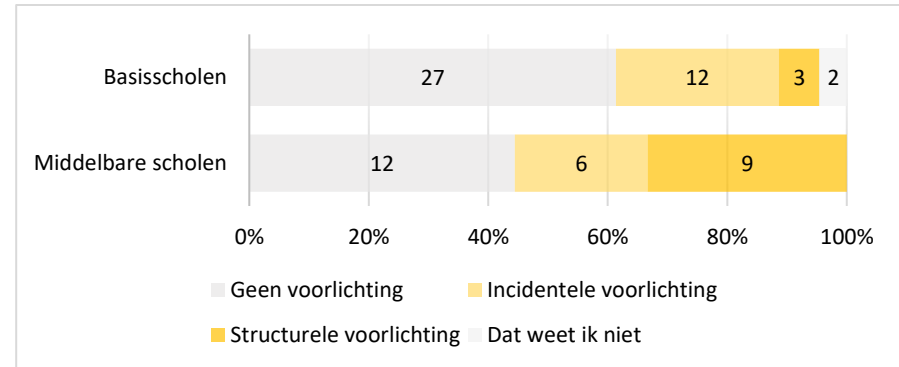
⁶² Totaal n=26, 23% staat gelijk aan n=6.

⁶³ 10 van 13 scholen met training hadden zorgen, 17 van 56 scholen zonder training hadden zorgen.

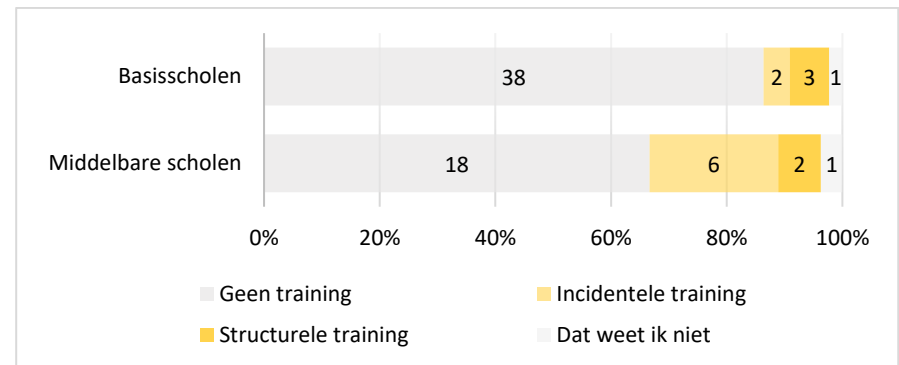
Fisher's Exact toets $p < 0,01$

- **Herkennen signalen van criminele uitbuiting.** De minderheid, slechts 19% van de scholen, denkt een slachtoffer van criminele uitbuiting onder leerlingen te kunnen herkennen (Figuur 17).⁶⁴
- **Aandacht voor criminele uitbuiting.** 81% van de middelbare scholen⁶⁵ en iets meer dan de helft van de basisscholen (53%)⁶⁶ vindt het belangrijk dat criminele uitbuiting meer aandacht krijgt op school dan nu het geval is. (Figuur 18).
- **Maatregelen om te voorkomen dat leerlingen worden geronseld.** De grootste groep basisscholen is het niet eens maar ook niet oneens met de stelling dat voldoende maatregelen worden genomen om te voorkomen dat leerlingen worden geronseld door criminelen (56%; Figuur 19).⁶⁷ Onder de middelbare scholen benoemt de grootste groep dat er voldoende maatregelen genomen worden (44%).⁶⁸ Desondanks benoemt iets meer dan een kwart van de middelbare scholen dat nog niet voldoende gedaan wordt om het ronselen van leerlingen te voorkomen (28%).⁶⁹

Figuur 15. Wordt er op dit moment binnen uw school, aan de leerlingen zelf, voorlichting gegeven specifiek gericht op criminele uitbuiting?

Figuur 16. Worden medewerkers binnen uw school getraind op het herkennen van signalen van mensenhandel?

Figuur 17. Stelling "Ik denk een slachtoffer van criminele uitbuiting onder leerlingen te kunnen herkennen."

⁶⁴ Totaal n=69, 19% staat gelijk aan n=13.

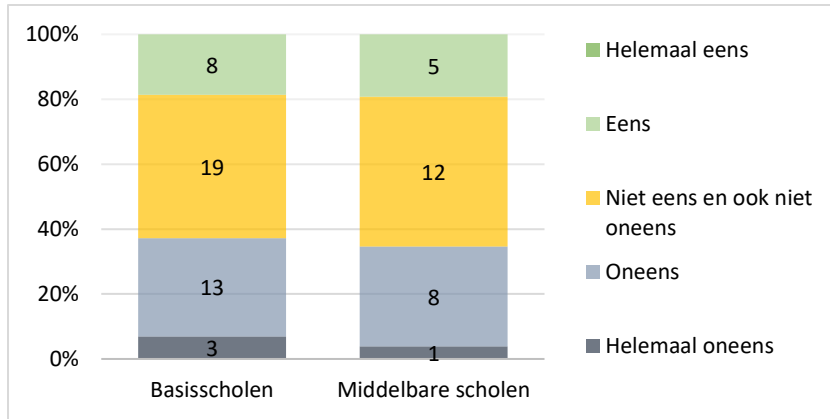
⁶⁵ Totaal n=26, 81% staat gelijk aan n=21.

⁶⁶ Totaal n=43, 53% staat gelijk aan n=23.

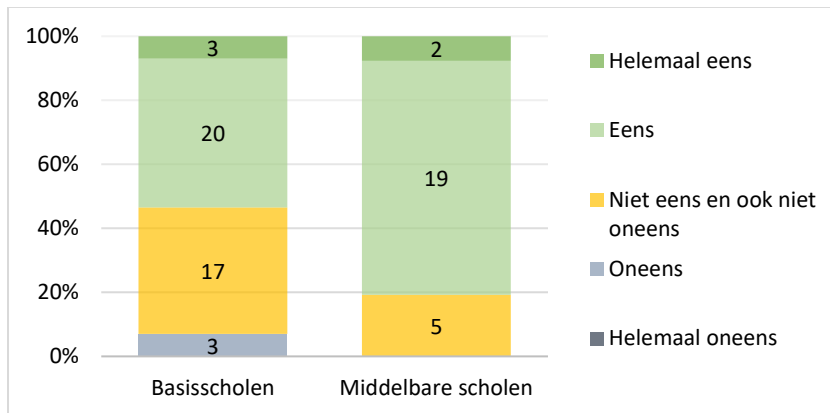
⁶⁷ Totaal n=43, 56% staat gelijk aan n=24.

⁶⁸ Totaal n=25, 44% staat gelijk aan n=11.

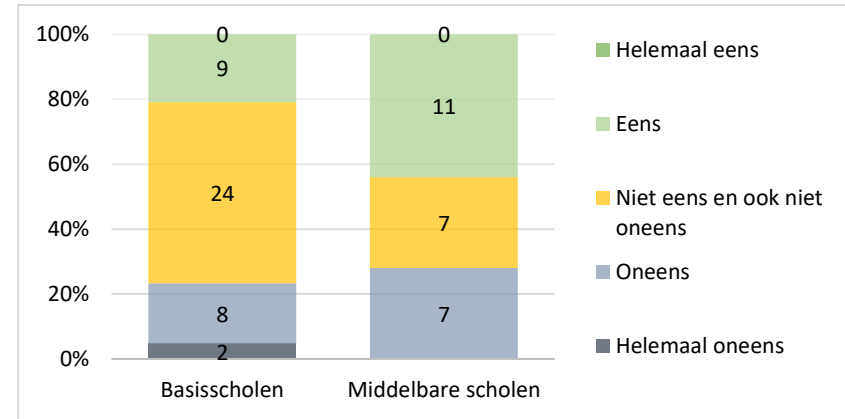
⁶⁹ Totaal n=25, 28% staat gelijk aan n=7.

Figuur 18. Stelling “Ik vind het belangrijk dat criminele uitbuiting meer aandacht krijgt op school.”

Figuur 19. Stelling “Op de school waar ik werk worden voldoende maatregelen genomen om te voorkomen dat leerlingen worden geronseld.”

Scholen aan het woord

Het beeld dat uit de vragenlijst en interviews ontstaat, is dat scholen onvoldoende bekend zijn met criminele uitbuiting en zich onvoldoende realiseren dat criminele uitbuiting in iedere wijk en op elke school kan voorkomen.

“Maar criminele uitbuiting, ik denk dat heel veel docenten denken...’Dat speelt hier niet’.” (Voortgezet onderwijs combinatie vmbo, havo, vwo en gymnasium)

Allereerst komt uit de interviews naar voren dat op de scholen aandacht wordt besteed aan het vergroten van kennis en bewustzijn bij leerlingen en onderwijsprofessionals over thema’s rondom veiligheid, zoals burgerschapsvorming, straatcultuur, sociale media en criminaliteit met voorlichting en training. Het beeld dat ontstaat, is dat er een gevarieerd aanbod is aan voorlichtingsmogelijkheden en trainingsmateriaal met aandacht voor aan criminele uitbuiting gerelateerde onderwerpen. Ook uit de interviews blijkt dat nog niet op alle scholen voorlichting gegeven wordt over criminele uitbuiting. De scholen geven aan dat daar wel behoefte aan is. Voorlichting zou scholen kunnen ondersteunen bij het vergroten van

kennis, daarmee ook het signaleren van de problematiek en het doorgeleiden van slachtoffers naar de plek waar expertise aanwezig is om slachtoffers passend te kunnen helpen. De scholen verlangen hierbij naar informatie over wat de signalen zijn, wat signalen betekenen en hoe daarop te handelen. De voorkeur wordt geuit voor voorlichting op het onderwerp (criminele uitbuiting) en aan het onderwerp gerelateerde problematiek (waaronder criminaliteit en eigen regie), door experts uit het werkveld en uit de wijk, en door ervaringsdeskundigen die de situatie en angst van de jongeren kennen en hierover met jongeren het gesprek kunnen aangaan.

Ten tweede wordt voor het versterken van de aandacht voor criminele uitbuiting in de interviews ook gewezen op het openlijk bespreekbaar maken van de problematiek in en rondom de school. Volgens enkele scholen wordt de problematiek weggeprioriteerd door de hoge werkdruk onder docenten en uit angst voor aantasting van het imago van de school. Een respondent vertelt waarom deze problematiek geen prioriteit krijgt:

“Zolang ik afgerekend word op mijn examenresultaten en de doorstromingscijfers, weet ik het niet hoor. Ja, dat is gewoon voor een school heel belangrijk, dat die kinderen een diploma halen, dat ze doorstromen, dat ze niet blijven hangen. Ja, we blijven toch ook een school” (Voortgezet onderwijs combinatie vmbo, havo, vwo en gymnasium)

Ook kan het beschermen van leerlingen tegen criminele uitbuiting vragen om veel tijd en inzet. Deze taken komen naast de primaire taak van scholen, namelijk onderwijs bieden, waardoor scholen hier niet de capaciteit voor hebben:

“Al onze medewerkers, iedereen die in onze school rondloopt die hebben echt gewoon hart voor die leerlingen hè. Ze zitten in je hart, ze zitten onder je huid en wij hebben een oorverdovend vertrouwen erin dat zij in staat zijn ook goede keuzes te maken. Of ze nou wel of

niet al in het criminele circuit zitten, ze hebben gewoon iemand nodig die in ze gelooft. En dat is waarom wij denk ik heel veel stappen extra zetten maar je zou kunnen zien dat dat ook een soort vrijwilligerswerk is. Hè hoort het nou helemaal bij je taak? Nee eigenlijk niet. Maar als je daar niet aan voldoet dan kun je geen onderwijs bieden.” (Voortgezet speciaal onderwijs B)

Laatstgenoemde is volgens twee scholen dan ook een van de redenen dat er onvoldoende aandacht is voor criminele uitbuiting op scholen. Dit terwijl een succesvolle aanpak van de problematiek volgens deze scholen begint met erkenning. Het openlijk bespreekbaar maken van criminele uitbuiting zou bij kunnen dragen aan het vergroten van aandacht voor de problematiek en het creëren van bewustzijn. Daarmee ook aan het versterken van vroegtijdige signalering van slachtoffers en het ontwikkelen van een aanpak die niet alleen past bij de behoeften van slachtoffers, maar ook aansluit bij de behoeften van scholen.

Stakeholders aan het woord

Stakeholders bieden een extern beeld van de huidige aanpak van criminele uitbuiting op scholen. Trainingen voor leerkrachten of leerlingen worden door stakeholders niet benoemd. Desondanks blijkt uit de interviews dat stakeholders een grote rol voor scholen zien in de signalering van criminele uitbuiting:

“Ja signaleren, dat is zo verschrikkelijk belangrijk, want vaak [is school] één van de plekken waar het eerst signalen boven komen drijven. Nog voordat iemand in aanraking komt met justitie, is er vaak al heel veel gebeurd waar niemand weet van heeft. Maar vaak zijn op school wel de eerste tekenen te zien denk ik, ook in de vorm van uitval maar ook jongeren onderling, wat daar gebeurt, hoe ze met elkaar omgaan in de klas, wat daar speelt. Want als daar iets speelt, die heeft ruzie met die en er wordt afgesproken na

schooltijd, dat gebeurt ook op school. Dus ik denk dat daar een hele belangrijke signalerende functie is, zelfs al op basisscholen.” (Jeugdhulpverlening)

Deze signaleringsfunctie ligt volgens de stakeholders voornamelijk bij leerkrachten, aangezien zij de leerlingen dagelijks zien. De stakeholders denken dat er wel regelmatig signalen worden gemist. Op de vraag of er op scholen voldoende aandacht is voor criminele uitbuiting, antwoorden stakeholders dat dit nog onvoldoende het geval is.

4.2 Omgaan met signalen van criminele uitbuiting

- **Handelen bij vermoedens.** Minder dan een derde van de basisscholen weet precies wat te doen bij een vermoeden dat een leerling slachtoffer is van criminele uitbuiting (30%) (Figuur 20).⁷⁰ Van de middelbare scholen noemt iets meer dan de helft te weten wat te doen bij dergelijke vermoedens (58%).⁷¹
- **Werkafspraken.** Iets meer dan de helft van de middelbare scholen benoemt dat er specifieke werkafspraken bestaan omtrent het omgaan met vermoedens van criminele uitbuiting (56%; Figuur 21).⁷² Voor de basisscholen geldt dat op bijna een derde van de scholen dergelijke werkafspraken bestaan (32%).⁷³ Minder dan de helft van de scholen benoemt dat de werkafspraken over hoe om te gaan met signalen van criminele uitbuiting duidelijk zijn (Figuur 22). Het gaat om zeven basisscholen (17%)⁷⁴ en elf middelbare scholen (42%).⁷⁵
- **Contact.** De meeste scholen met vermoedens van criminele uitbuiting benoemen in de afgelopen twee jaar contact

opgenomen te hebben met iemand van een andere organisatie, of met iemand binnen de school, naar aanleiding van vermoedens van criminele uitbuiting van leerlingen (83%; Figuur 24).⁷⁶ Het meest genoemd is de politie of het wijkteam. Basisscholen met zorgen over criminele uitbuiting hebben gemiddeld met een tot twee personen contact gehad over deze zorgen en middelbare scholen gemiddeld met drie tot vier. Verder valt het op dat er meer contact is geweest met derden wanneer op de school werkafspraken bestaan over het omgaan met vermoedens van criminele uitbuiting, dan wanneer er geen werkafspraken bestaan op school. Zonder werkafspraken gaat het gemiddeld om contact met één organisatie, met werkafspraken hadden scholen gemiddeld contact met vier andere organisaties.

- **Melding.** Minder dan de helft van de scholen met vermoedens over criminele uitbuiting benoemt in de afgelopen twee jaar melding gemaakt te hebben van vermoedens (Figuur 23). Het gaat om twee van de twaalf basisscholen en acht van de zeventien middelbare scholen. Verschillende instanties worden genoemd. Beide basisscholen benoemen vermoedens gemeld te hebben bij de politie of wijkagent. Eén basisschool benoemt aanvullend ook melding gedaan te hebben bij het wijkteam. Van de acht middelbare scholen benoemen vijf scholen melding gedaan te hebben bij de wijkagent of politie. Van die vijf scholen heeft één middelbare school tevens gemeld bij Veilig Thuis en één bij jeugdbescherming en het wijkteam. De overige drie middelbare scholen specificeren niet waar zij hun vermoedens gemeld hebben.

⁷⁰ Totaal n=43, 30% staat gelijk aan n=13.

⁷¹ Totaal n=26, 58% staat gelijk aan n=15.

⁷² Totaal n=27, 56% staat gelijk aan n=15.

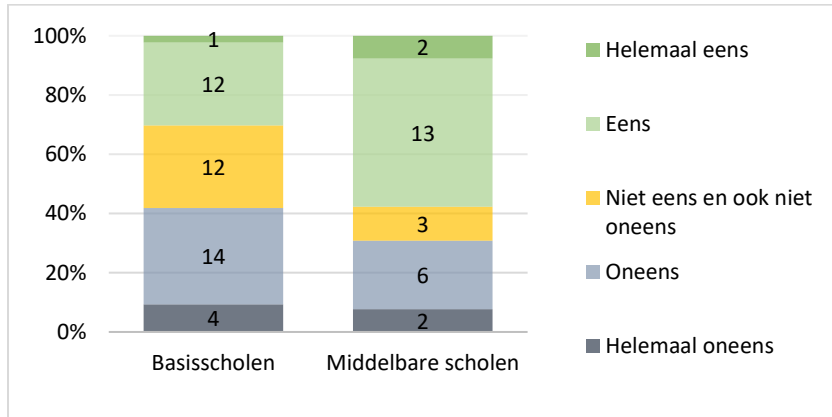
⁷³ Totaal n=44, 32% staat gelijk aan n=14.

⁷⁴ Totaal n=42, 17% staat gelijk aan n=7.

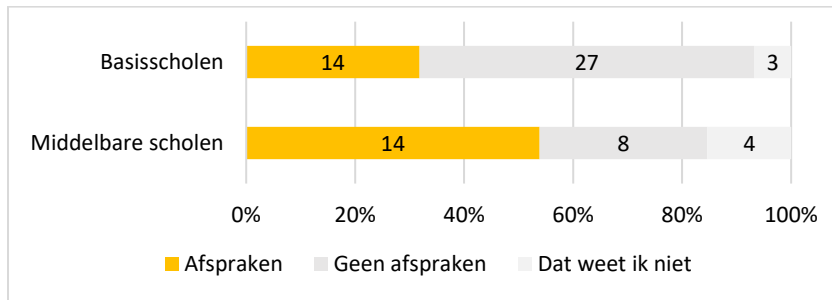
⁷⁵ Totaal n=26, 42% staat gelijk aan n=11.

⁷⁶ Totaal n=29, 83% staat gelijk aan n=24.

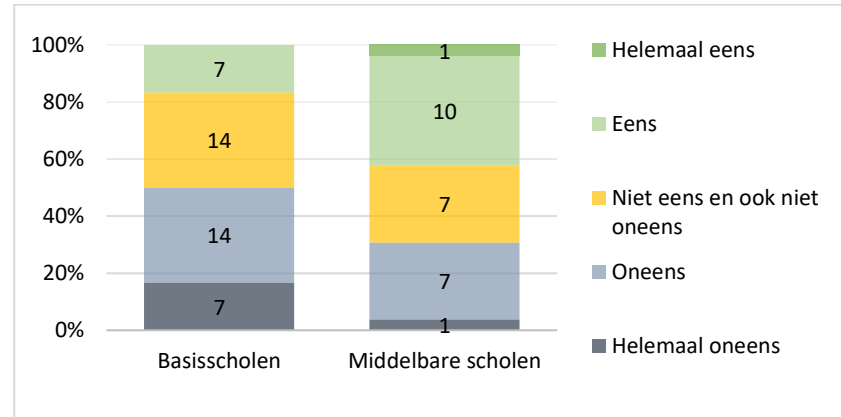
Figuur 20. Stelling “Ik weet precies wat ik moet doen wanneer ik vermoed dat een leerling slachtoffer is van criminele uitbuiting.”

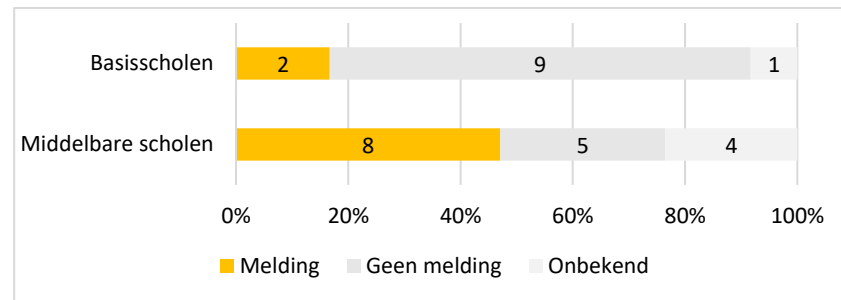
Figuur 21. Werkafspraken voor het omgaan met vermoedens van criminele uitbuiting

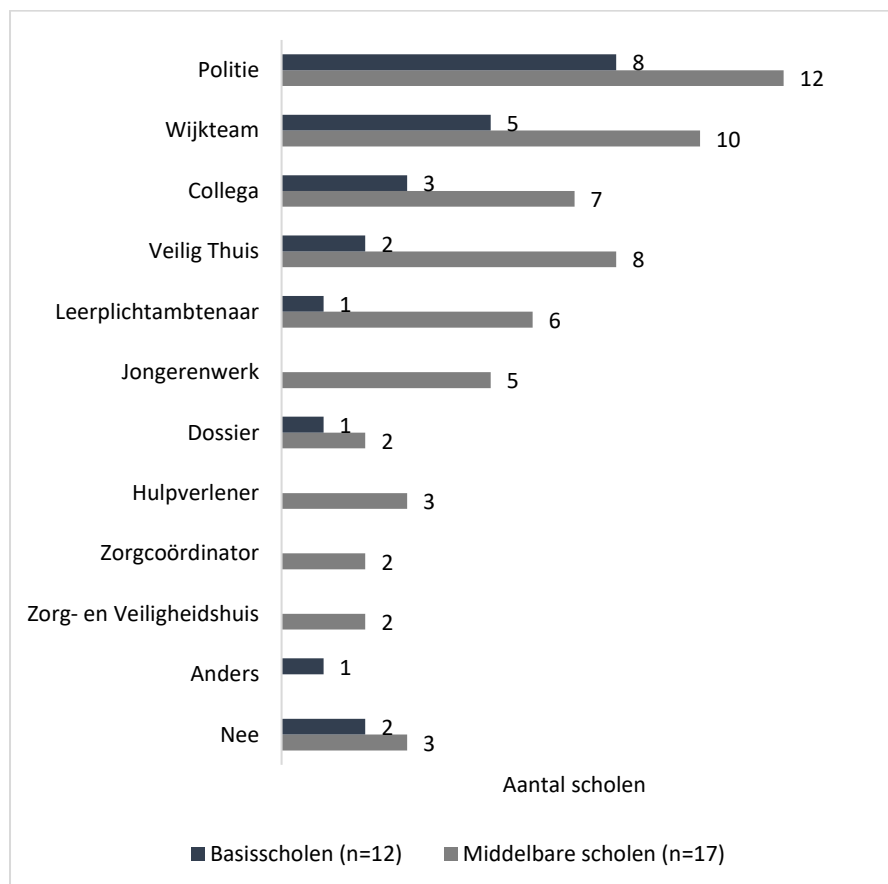
Figuur 22. Stelling “Op onze school zijn duidelijke afspraken over hoe om te gaan met signalen van criminele uitbuiting.”

Figuur 23. Melding van criminele uitbuiting door scholen

Figuur 24. Afgelopen twee jaar contact opgenomen bij vermoedens van criminele uitbuiting (meerdere antwoorden mogelijk)

Scholen aan het woord

De scholen onderstrepen dat zij verantwoordelijk zijn voor de veiligheid van leerlingen op school. Uit de interviews komt naar voren hoe scholen op eigen wijze vorm geven aan het veiligheidsbeleid. Op alle geïnterviewde scholen lijkt een veiligheidsplan te bestaan. Hieronder vallen werkafspraken, beslisbomen en protocollen over hoe de scholen omgaan met zorgen over sociale, psychische en fysieke veiligheid en incidenten. Ook wordt op scholen voorlichting en training gegeven over specifieke thema's rondom veiligheid. De aanpak van criminele uitbuiting is volgens de scholen nog geen onderwerp dat specifiek op de agenda staat: niet in het veiligheidsplan en ook niet in voorlichting en training.

Wanneer gevraagd wordt naar de handelwijze bij signalen van criminele uitbuiting, spreken scholen over beslisbomen en veiligheidsprotocollen voor veiligheid en aan veiligheid verwante onderwerpen. Scholen zijn hierbij eensgezind dat bij zorgen of signalen zo vroeg mogelijk het gesprek aangegaan moet worden met de leerling en diens ouder(s). Verder ervaren de geïnterviewde scholen voldoende mogelijkheden om signalen en zorgen intern te delen binnen het team en met degenen die op school verantwoordelijk zijn voor de zorg en veiligheid van leerlingen.

“De afspraak is eigenlijk: deel met elkaar de informatie. En hou in de gaten als er onrust is.” (Voortgezet onderwijs combinatie vmbo, havo, vwo en gymnasium)

Extern wordt bij zorgen over criminaliteit vooral gezocht naar korte lijnen, nauw contact en samenwerking met de wijk- jeugdagent en jongerenwerk. De wijk-jeugdagent en het jongerenwerk vormen voor scholen veelal het eerste externe contact bij zorgen over veiligheid en criminaliteit. Iedere school geeft aan op een eigen manier vorm te geven aan deze samenwerking. De samenwerking met de wijk-jeugdagent en jongerenwerk wordt als zeer waardevol beschouwd. Bij een paar scholen is

jongerenwerk of de wijkagent structureel, meerdere keren per week, aanwezig op school en in de pauzes, waardoor een beter en completer beeld ontstaat over de leerlingen en eventuele risico's op criminele uitbuiting:

“Je moet samenwerken wil je het complete plaatje hebben en dat vind ik het hele grote voordeel van jongerenwerk [op school aanwezig] hebben. Wij zijn de ogen en de oren op school en zij zijn het op straat. Als ik het vermoeden heb dat een leerling met verkeerde dingen bezig is, dan sein ik mijn jongerencoach in, die seinen onderling met hun collega's van ‘hé, in jouw wijk zit deze leerling van die school, hou jij het even in de gaten’. Is daar dan uiteindelijk al hulpverlening bij betrokken, dan krijgen wij van [de jongerencoaches] weer signalen terug van de straat die wij weer in ons gesprek met hulpverlening kunnen terugkoppelen. Dus in die zin hebben we echt die samenwerking ook wel nodig met alle disciplines.” (Voortgezet speciaal onderwijs A)

Twee andere scholen geven aan dat op dit moment laagdrempelig contact gelegd wordt met jongerenwerk of de wijk- jeugdagent bij incidenten:

“Als wij bellen hebben we ze binnen een uur in de school.”
(Scholengroep)

Deze scholen benoemen tegelijkertijd ook behoefte te hebben aan meer preventieve aanwezigheid en betrokkenheid van de wijk- jeugdagent of jongerenwerk op school. Tot slot wordt ook laagdrempelig contact tussen scholen, waarbij scholen zorgen met elkaar delen, als zeer belangrijk gezien.

“Het gaat echt over: ‘wat voor signalen neem je nu waar bij jou op school.’ En je kijkt: ‘speelt dat bij jullie ook, of niet?’ Er zijn signalen die in de wijken rondgaan. [...] Waarin je eigenlijk wilt horen van je

collega-scholen: ‘is het nou alleen bij mij op school, of hebben jullie dat ook?’ En tegelijkertijd denk ik dan ook: “speelt het ook in de wijken zelf?’ Dus daar heb je [jongerenwerk en welzijnsorganisaties uit het hart van de wijk] voor nodig.” (Voortgezet onderwijs combinatie vmbo, havo, vwo en gymnasium)

Ter illustratie wordt onder meer gesproken over het veilig op school overleg en over een aantal scholen die deel uitmaken van een groepsapp:

“Dan hebben we het er met elkaar over: heb jij dat, heb jij dat? En hoe gaan jullie ermee om? Dus dan bespreken we dat. En zo hebben we allemaal onze voorbeelden die we dan bespreken. En dan leren we van elkaar. [...] Op het moment dat er iets speelt, dan delen we dat in de groep.” (Voortgezet onderwijs combinatie vmbo, havo, vwo en gymnasium)

In de aanpak zien scholen voor zichzelf bovenal een signalerende functie en benadrukken dat de casuïstiek, zeker bij zeer kwetsbare leerlingen, complex is. Zo ook het bieden van passende hulp. Criminele uitbuiting is vaak niet het enige probleem dat speelt en vaak is al veel hulpverlening aanwezig in het leven van het kind.

“Het is niet dat we kant en klaar kunnen zeggen van hé, we hebben hier een leerling en die wordt crimineel uitgebuit, of hij buit anderen crimineel uit. Vaak is het ook niet het enige probleem. [...] Het is nooit een op zich zelf staand iets.” (Voortgezet speciaal onderwijs A)

Stakeholders aan het woord

Stakeholders spreken over verschillende partijen waar scholen terecht kunnen wanneer zij criminele uitbuiting signaleren. Het valt op dat de stakeholders hierbij verschillende organisaties benoemen van het zorgdomein, veiligheidsdomein of openbare orde. Een stakeholder uit de

jeugdbescherming geeft aan dat er dagelijks contact is met scholen die informatie opvragen, signalen melden of om hulp vragen. Toch komt het thema criminele uitbuiting daar nog weinig naar voren:

“Ik denk echt dat het nog een onderwerp is wat we nog veel te weinig zien. Dat we vaak wel jongeren met bepaalde problematiek binnenkrijgen, waarbij we zien dat er óf sprake is van schooluitval of uitval in de thuissituatie, maar dat eigenlijk het woord ‘criminele uitbuiting’ niet per se het eerste signaal is wat gemeld wordt. Wat we wel merken, is: naarmate we dan wat langer in een casus betrokken zijn dat dit iets is wat genoemd wordt. Maar nog steeds denk ik dat het echt iets is wat veel te weinig bij ons terecht komt.” (Jeugdbescherming)

Scholen melden signalen volgens stakeholders nog onvoldoende. Ten eerste hebben scholen, zoals eerder benoemd, vaak geen concreet bewijs van criminele uitbuiting maar gaat het voornamelijk om vermoedens. Volgens stakeholders is het voor scholen onduidelijk waar ze met deze onderbuikgevoelens terecht kunnen:

“Ook wel de onwetendheid waar ze dat kunnen melden, waar ze om advies kunnen vragen. Ja, ze kunnen naar Veilig Thuis, maar ja, als die zeggen: ‘met een onderbuikgevoel kunnen we niet zoveel’. Dus misschien hebben ze ook niet helemaal het idee van waar kunnen we met dit soort casussen terecht?” (Gemeente)

Daarnaast nemen scholen volgens stakeholders nog te weinig contact op met Humanitas wanneer zij zorgen hebben over criminele uitbuiting van leerlingen.

“Het expertisecentrum van Humanitas, dat is natuurlijk een hele belangrijke voor scholen. Omdat, daar kunnen ze helemaal heel vrijblijvend een casus bespreken. En daar zit ook de expertise. Zij

hebben natuurlijk ook de lijntjes met de AVIM. Dus ja, ik denk dat dat expertisecentrum ook heel groot gemaakt moet worden. En dat scholen echt moeten weten dat ze daar eigenlijk met elk signaal of vermoeden al contact kunnen zoeken.” (Jeugdbescherming)

4.3 Uitdagingen en kansen in de signalering en aanpak van criminele uitbuiting

In deze paragraaf wordt ingegaan op de uitdagingen en kansen die door onderwijsprofessionals en externe stakeholders in de aanpak van criminele uitbuiting worden ervaren. Deze resultaten komen voort uit een thematische analyse van de interviews met scholen en externe stakeholders. Uit deze analyses komen vier thema’s omtrent de uitdagingen in de aanpak van criminele uitbuiting naar voren: 1) bewustwording en kennis van criminele uitbuiting, 2) erkenning van het probleem, 3) samenwerking tussen scholen, stakeholders en gemeente en 4) toekomstperspectief voor kwetsbare kinderen en jongeren en 5) een passend hulpaanbod voor slachtoffers.

4.3.1 Bewustwording en kennis van criminele uitbuiting

Allereerst lijkt er te weinig bewustzijn van criminele uitbuiting te zijn. Scholen, betrokken stakeholders, ouders en kinderen hebben nog onvoldoende kennis van wat criminele uitbuiting inhoudt, alsmede de omvang van het probleem. Daarnaast wordt nog onvoldoende gerealiseerd dat criminele uitbuiting in iedere wijk en op elke school kan voorkomen. Mede hierdoor geldt dat er grote verschillen bestaan tussen scholen over hoe zij met de problematiek omgaan. Dit leidt ertoe dat sommige scholen onvoldoende aandacht voor criminele uitbuiting van leerlingen hebben, terwijl hier op andere scholen wel veel aandacht voor is.

Ook wordt volgens een aantal geïnterviewde scholen en stakeholders criminele uitbuiting nog te weinig herkend door scholen en ouders wanneer jongeren probleemgedrag vertonen. Naast weinig bewustzijn,

benoemen scholen en stakeholders een aantal factoren die signalering moeilijk maken. Zo komt dit onder meer doordat dwang moeilijk te herkennen is, waardoor crimineel gedrag moeilijk te onderscheiden is van criminele uitbuiting. Ook kunnen, durven of willen de slachtoffers niet praten over de situatie waarin zij vastzitten.

“Vooral het niet willen praten. Hem alle kansen bieden op een beter... tenminste op herstel op school en hulp, maar het gewoon ja je mond dichthouden en angst voor wat er gebeurt. ‘Ja ik ga echt niet praten dat kan echt niet, mevrouw u weet niet wat er dan gebeurt.’ En verder dan dat gaat het niet.” (Scholengroep)

Daarnaast moeten scholen vaak al veel aandacht hebben voor veiligheid en signalering van andere soorten complexe problematiek. Als laatste wordt genoemd dat de signalen van criminele uitbuiting niet uniek zijn en ook op andere soorten problematiek kunnen wijzen, waardoor het voor scholen niet altijd mogelijk is om criminele uitbuiting vast te stellen. Zo kunnen aan verzuim en slechte schoolprestaties vele andere problemen ten grondslag liggen.

Zowel scholen als stakeholders zien voor de scholen bovenal een signalerende rol weggelegd. Om een signalerende rol te kunnen vervullen, is het van belang dat scholen zich bewust zijn van de problematiek, aandacht en kennis hebben over de signalen, en weten wie zij bij signalen moeten inschakelen:

“Het zou goed zijn als in ieder geval wij bewust gemaakt worden van dit verhaal, dus van wat er kan spelen, dat je een aantal basissignalen zoals ik dat bij jullie las in ieder geval als leerkracht kunt herkennen en dat ook dan doorgeeft aan ons want wij kunnen het verder sluizen of aan de zorgcoördinator. Dat zou prima zijn denk ik. Het zijn geen zorgverleners, het zijn docenten” (Scholengroep)

Dat er nog onvoldoende bewustzijn is, blijkt ook uit het de bevinding dat het thema criminele uitbuiting volgens scholen en stakeholders nog niet geborgd is binnen het bestaande schoolprogramma.

“Het zou eigenlijk een verplicht onderwerp zijn van: pesten tot mensenhandel. Dat je dat in de maatschappijleer kan integreren in een school. Want het is nu inderdaad een keuze om er wat mee te doen.” (Jeugdhulpverlening)

Uit het onderzoek blijkt dat scholen een belangrijke signaleringsfunctie vervullen. Tegelijkertijd worden slachtoffers nog onvoldoende als zodanig herkend. Het is om die reden van belang om het bewustzijn over criminele uitbuiting op scholen te vergroten en deskundigheid te bevorderen, zodat slachtoffers gezien worden en scholen inzicht krijgen in de mogelijkheden met betrekking tot hulp en bescherming. Volgens de resultaten liggen nog onbenutte kansen op het gebied van structurele voorlichting aan onderwijsprofessionals, stakeholders, leerlingen en ouders.

4.3.2 Erkenning van het probleem

Evenwel is volgens een aantal scholen en stakeholders enkel voorlichting ontoereikend voor het vergroten van bewustzijn. Het probleem moet door scholen, betrokken stakeholders, ouders en de gemeente ook worden erkend. Om jongeren hun verhaal te laten durven, willen en kunnen delen, is het essentieel dat de problematiek in, rondom en tussen scholen openlijk bespreekbaar wordt gemaakt, en dat scholen investeren in het opbouwen van een laagdrempelige vertrouwensrelatie met leerlingen en elkaar:

“Ik denk dat het daarom ook binnen onze school leeft. Wij veroordelen ze niet. En ze kunnen hier zeggen van, ja mevrouw, ik heb iets stoms gedaan, en ik weet nu niet meer hoe ik dat kan oplossen. En ja, weet je, soms komen ze vast te zitten, maar ook dan blijven we ze steunen. Moeten er schoolboeken heen? Gaan er schoolboeken heen. Vaak ga ik ze zelf brengen, zodat ik ze ook daar

nog even zie. Ze mogen bellen vanuit de jeugdgevangenis. We blijven in contact en we laten ze niet vallen. En komen ze dan vrij en vaak is het ook gewoon maar een paar dagen hè, gedurende het onderzoek, noem het dan maar op. Daarna keren ze gewoon terug en ze zijn voor ons nog steeds gewoon diezelfde leerling, wat wel maakt dat ze zich dusdanig veilig voelen om te kunnen uiten zeg maar... [...] Daardoor hebben wij wel dat onze leerlingen hier ondanks alle shit en ellende elke dag zijn.” (Voortgezet speciaal onderwijs A)

Tegelijkertijd laten de interviews ook zien dat juist het bespreekbaar maken van de problematiek gevoelig ligt bij scholen. Op dit moment lijkt de problematiek op een deel van de scholen weggeprioriteerd te worden door de hoge werkdruk onder docenten, maar ook uit angst voor aantasting van het imago van de school. Scholen benoemen aangekeken te worden op incidenten en zijn hierdoor bang dat structurele aandacht voor criminele uitbuiting hun school onveilig laat lijken. Stakeholders benadrukken dat op dit moment vooral aandacht is voor het thema als er een incident is geweest. Er is volgens twee scholen binnen het onderwijs nog onvoldoende structurele aandacht voor criminele uitbuiting. Een succesvolle aanpak begint volgens deze scholen met erkenning:

“Iedereen wil natuurlijk z'n leerlingenaantal omhoog houden. Het werkt gewoon zo dat je leerlingen erop verliest op het moment dat je natuurlijk gaat erkennen van ja, wij hebben criminaliteit binnen, of wij hebben te maken met jeugdbendes. Ik snap het. Zo is hoe het helaas werkt, maar daardoor denk ik dat je voor jezelf de plank mislaat omdat je dus ook niet met het probleem bezig bent. Het is een beetje struisvogelpolitiek weet je wel, je steekt je kop in het zand en het is er niet maar onder je neus gebeurt er van alles.” (Voortgezet speciaal onderwijs A)

“Ben je bij zo'n congres over criminaliteit in De Kuip, dan staat iedereen een mooi praatje te houden en: 'oh, gelukkig hebben wij dat niet op school'. Dan denk ik: ja, als je de krantenkoppen erop naast leest, dan is bij jullie allemaal al een steekincident geweest. (...) Dan denk ik: ja, heb je het niet? Nee, oké, ja, het is dan toevallig voor je deur gebeurd en niet binnen je school. Dan denk ik: ja, met wel jouw leerlingen.” (Voortgezet speciaal onderwijs A)

Erkenning reikt de hand naar slachtoffers. Om de aanpak op en rondom scholen te versterken, is een mentaliteitsomslag nodig. Het is belangrijk dat criminele uitbuiting door scholen en betrokken stakeholders gezamenlijk wordt erkend en dat scholen samen optrekken, aangemoedigd en gefaciliteerd worden om met elkaar in openheid deze problematiek aan te pakken. Hierbij is het essentieel dat de problematiek in, rondom en tussen scholen openlijk bespreekbaar wordt gemaakt, dat signalen, waar mogelijk, worden gedeeld en dat scholen investeren in het opbouwen van een laagdrempelige vertrouwensrelatie met leerlingen, stakeholders en andere scholen.

4.3.3 Samenwerking tussen scholen, stakeholders en gemeente

De aanpak van criminele uitbuiting op scholen wordt verder beïnvloed door de samenwerking met en tussen het zorgdomein en het veiligheidsdomein. Hoewel scholen een belangrijke rol hebben in de signalering van criminele uitbuiting, wordt door zowel scholen als stakeholders benadrukt dat criminele uitbuiting voor een groot deel op straat plaatsvindt en dat scholen onvoldoende zicht hebben op wat er buiten schooltijd gebeurt. Scholen hebben hierdoor geen volledig beeld van de problematiek. Om dit zicht te vergroten, zouden signalen van verschillende partijen aan elkaar gekoppeld moeten worden. Stakeholders wijzen echter op de beperkingen die de nieuwe AVG-wetgeving legt op de informatieoverdracht tussen partijen. Stakeholders vanuit alle domeinen benoemen dat er sinds de ingang van de AVG-wet terughoudendheid is ontstaan in de informatie-

uitwisseling over vermoedelijke slachtoffers van criminele uitbuiting. Dit heeft tot gevolg dat de signalen niet gecombineerd worden, waardoor criminele uitbuiting niet tijdig wordt herkend en slachtoffers uiteindelijk onvoldoende hulp krijgen.

Daarnaast geven stakeholders en scholen aan dat het onduidelijk is wie verantwoordelijk is voor de bescherming van (mogelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting. Hoewel scholen een rol voor zichzelf zien weggelegd in de signalering, geven zij ook aan uiteindelijk niet verantwoordelijk te zijn voor de zorg voor deze jongeren. De onduidelijke rol- en taakverdeling in de keten zorgt er volgens scholen voor dat er vaak niet wordt doorgepakt op hun signalen en zorgen. Zo geven meerdere scholen aan dat de politie wapens die op school gevonden worden niet kan meenemen, waardoor de school verantwoordelijk blijft voor de veiligheid.

“Vorige keer hadden we een bucket shot. Dat is een kogel met twaalf andere kogels er in en die ligt dan gewoon bij ons op school. Ja, wij mogen het niet mee over straat meenemen, maar de politie neemt het ook niet mee. Dan wordt er soms nog wel een huiszoeking gedaan in overleg met de officier van justitie, maar soms voel ik me ook echt wel heel erg machteloos en heb ik ook het idee van de leerling is weggestopt in het speciaal onderwijs, hij is van jullie, jullie moeten het probleem oplossen, jullie zijn de oplossing voor alles. Maar dat probleem is vaak, wij zijn voor school hè wij zijn voor het onderwijs.” (Voortgezet speciaal onderwijs B)

Zoals bovenstaand voorbeeld ook uitwijst, worden leerlingen met crimineel gedrag regelmatig doorgestuurd naar het speciaal onderwijs, wanneer de scholen de zorg niet meer aankunnen. Wat ervoor zorgt dat de problematiek zich opstapelt in het speciaal onderwijs, terwijl structurele bescherming en zorg in het regulier onderwijs uitblijft.

Scholen en stakeholders hebben kortom behoefte aan meer duidelijkheid over de ketenaanpak van criminele uitbuiting van jongeren. Daarbij geven scholen aan behoefte te hebben aan structurele samenwerking met vaste partijen en vragen stakeholders om een heldere verdeling van verantwoordelijkheden. Een goed verwijssysteem moet beschikbaar zijn, ook wanneer scholen enkel vermoedens hebben. Als laatste wordt de integrale rol van politie, jongerenwerk, Humanitas en ervaringsdeskundigen op straat en op school nogmaals belicht. Het versterken van de ketenaanpak is volgens stakeholders een taak voor de gemeente.

Ook in de preventie van criminele uitbuiting is goede samenwerking tussen partijen essentieel. Voor deze preventie wordt door scholen gewezen op het belang van een sleutelfiguur in de wijk: iemand die de wijk en de gezinnen kent, en met deze kennis kan aansluiten op school. Scholen benoemen dat partijen die nu aansluiten bij de aanpak, veelal geen kennis hebben over de wijk en de gezinnen die er wonen. Hierdoor valt de mogelijkheid tot preventie en vroege signalering weg. Hierop aansluitend geven enkele scholen aan dat waar vroeger jongerenwerkers op school een vaste plek hadden, zij nu enkel nog worden ingeroepen bij incidenten. In deze aanpak wordt geen duurzame vertrouwensband met jongeren opgebouwd.

“Weet je, een kind is geen zak aardappelen en je zet hem op de ene plank of je zet hem op de andere plank en het maakt niet uit als er maar iemand zorgt dat het donker en koel is. Die jongere die neemt ook gewoon zijn emoties mee. Je kunt daar niet zo mee spelen. Je kunt niet zeggen hé dit is hulpverlener 36 deze gaat nu dit stukje voor jou doen. Nee zorg gewoon voor één hulpverlener.” (Voortgezet speciaal onderwijs B)

Voor vroegtijdige signalering en een succesvolle aanpak van criminele uitbuiting van minderjarigen is een duurzame multidisciplinaire aanpak nodig, waarin onderwijs, veiligheid en jeugdwerk samenkomen. De verantwoordelijkheid, rol en taken van betrokken partijen moeten duidelijk worden beschreven. Het stimuleren en vergemakkelijken van informatie-uitwisseling is een belangrijk speerpunt voor deze multidisciplinaire aanpak. Deze aanpak heeft verder als doel om scholen niet uitsluitend verantwoordelijk te houden voor signalering en het inschakelen van hulp, maar ook dat zij kunnen vertrouwen op betrokken en geïnformeerde ketenpartners die deze verantwoordelijkheid delen.

4.3.4 Kansengelijkheid en toekomstperspectief

Volgens scholen en stakeholders ervaren kinderen en jongeren in kwetsbare omstandigheden onvoldoende alternatieven en perspectief om zich buiten de criminaliteit te ontwikkelen. Zij geven aan dat kinderen en jongeren die opgroeien in armoede het gevoel hebben dat kansen en toekomstperspectief ontbreken en niet goed kunnen aansluiten op de maatschappij.

“De kansen zijn niet voor iedereen hetzelfde.” (Basisschool)

Deze kansengelijkheid en (zorgen over) armoede en schulden binnen het gezin vergroten volgens hen het risico dat kinderen en jongeren voortijdig uitvallen in het onderwijs, verstrikt raken in de criminaliteit en slachtoffer worden van uitbuiting.

“Je zit in een soort spiraal naar beneden. Als deze kinderen opgroeien in armoede, de kans dat zij later ook in die armoede en met stress te maken hebben en mogelijk dus in een ander circuit terecht komen is veel groter. [...] ik zou vooral investeren in een stukje armoedebestrijding en een stukje geluk.” (Basisschool)

Tegelijkertijd lijkt de betekenis en invloed van armoede op de verschillende leefgebieden en hulpbehoeften van het kind nog onvoldoende onderkent en begrepen te worden binnen de hulpverlening en gemeente.

“En dan komen we weer op het punt van armoedebestrijding, want daar komt eigenlijk op neer. Als pa en ma zo weinig verdienen, twee baantjes hebben. Zaterdag en zondag ook nog in de avonduren. Misschien nog illegaal ergens moeten werken om toch nog wat geld binnen te krijgen. En die kinderen zitten alleen maar thuis. Controle is er niet. [...] Het is een letterlijke, volledige weerslag op onze maatschappij die we eerst goed moeten begrijpen voordat je naar oplossingen kan werken.” (Voortgezet speciaal onderwijs B)

Een essentieel onderdeel van de aanpak tegen criminele uitbuiting van minderjarigen is het bieden van toekomstperspectief en kansengelijkheid. Hoewel het een complexe opgave is, ligt hier een grote verantwoordelijkheid voor de gemeente. Immers wordt een belangrijk dwangmiddel van uitbuiters weggehaald wanneer kinderen opgroeien zonder financiële onzekerheid, maar juist met een helder en kansrijk toekomstperspectief.

4.3.5 Passende hulp en bescherming voor slachtoffers

Naast het toekomstperspectief dat nodig is om criminele uitbuiting te voorkomen, blijkt uit de interviews dat kinderen en jongeren die crimineel worden uitgebuit onvoldoende mogelijkheden hebben om uit de criminaliteit te ontsnappen. Scholen signaleren grote angst bij jongeren en hun ouders om hulp te zoeken. Slachtoffers zijn terughoudend in het delen van hun verhaal, uit angst voor represailles, of om zelf als dader gezien te worden. De kansen voor jongeren om uit de criminele uitbuiting te ontsnappen, worden volgens scholen verder beperkt door een gebrek aan vertrouwen vanuit jongeren en ouders richting de gemeente en hulpverlening. Dit geldt des te meer wanneer binnen gezinnen al

verschillende hulporganisaties betrokken zijn. Complexe wet- en regelgeving, lange wachtlijsten en wisselingen in hulpverleners en hulpinitiatieven, staan het opbouwen en beschermen van een vertrouwensrelatie in de weg.

“Deze ouders die hier wonen die hebben nul vertrouwen in alles wat met het Rijk en met de gemeente te maken heeft. Dus wil je iets regelen dan moet je het via school doen, daar hebben ze vertrouwen in. Het vertrouwen moet je wel waarmaken en dan heb je kans dat er echt hulp komt [...] die is er... en dan komt er ineens weer een ander. Of dan gaan ze veranderen, komen ze in een cluster en dan krijgen ze met verschillende mensen te maken. Als dat vertrouwen er niet is dan is hulp kansloos.” (Basisschool)

Bovendien zorgen de lange wachtlijsten en tekorten in de jeugdzorg ervoor dat kinderen, ondanks verzoeken tot hulp, verder vastraken of terugvallen in de criminaliteit en criminele uitbuiting.

“Bij mij is het wat volgt hier na? En mijn ervaring is, we hebben een aantal leerlingen gehad. Ik als mentor tenminste twee leerlingen gehad misschien een derde. Het is bewezen. Politie erbij, mensen van de gemeente erbij, sociaal werker erbij. En uiteindelijk vind ik zo'n leerling moet begeleid worden en in het begeleiden gaat het dan verkeerd, want ze komen dan op een wachtlijst. Dat is tot nu toe mijn ervaring. Ik vraag er steeds om, van hé wanneer hoor ik nu eigenlijk van die leerling die eigenlijk voor behandeling weet je wel, begeleiding om terug te komen in een normaal proces, wanneer horen we er nog ooit iets van. ...? [...] Dus zo'n kind, kinderen, die vallen dan terug in het systeem van de onderwereld. Jij krijgt hem niet eruit. “En wat gebeurt er met ons?” Wij zeggen ach, laat maar, want er komt toch nooit een oplossing. Dat is het grootste probleem [...]. Daar loopt het vaak op stuk of mis, want die follow up om dan

verder te begeleiden, de leerling of het kind terug te brengen naar het normale duurt of te lang of wordt nooit bereikt.” (Voortgezet speciaal onderwijs B)

Ook binnen scholen ontbreekt het in veel gevallen aan handelingsperspectief. Drie scholen zien dat de jongeren vooral worden doorgestuurd naar het speciaal onderwijs, waardoor de problematiek zich op deze scholen opstapelt.

Tot slot benoemen geïnterviewde stakeholders en scholen dat in de laatste jaren veel (waardevolle) initiatieven en ook essentiële sleutelfiguren, verloren zijn gegaan, mede door verandering en bezuiniging.

“Dat weet ik toevallig heel goed, want ik heb er nog voor gevochten. Buurthuizen, en die van ons ook, die werden gesloten.” (Voortgezet speciaal onderwijs B)

“Dus als we ze perspectief willen bieden dan moeten we ze aan de hand nemen en keihard aan dat soort dingen gaan werken. Dat kost geld. Dat kost gewoon heel veel geld. Want je moet begeleiders hebben die met de doelgroep kunnen werken, die dat snappen.” (Jeugdhulpverlening)

Hierdoor ontbreekt het aan een duurzame aanpak. Eerder opgedane lessen, ervaring en expertise worden volgens twee scholen onvoldoende meegenomen bij veranderingen in de aanpak en nieuwe programma's.

Samengevat benadrukken scholen en stakeholders het belang om in te zetten op leerlingen die dreigen uit te vallen, en op kinderen en jongeren die al vastgeraakt zijn in de criminaliteit. Kernelementen van hulp bij criminele uitbuiting zijn tijdige en passende hulpverlening, waarbinnen aandacht is voor de vertrouwensband tussen slachtoffer en hulpverlening, en een ijzersterk uitstapprogramma met een focus op toekomstperspectief.

4.4 Resumé

In dit hoofdstuk stond de aanpak van criminele uitbuiting op en rondom Rotterdamse scholen centraal. De resultaten uit de vragenlijst laten zien dat op ongeveer de helft van de middelbare scholen en een derde van de basisscholen, leerlingen voorlichting krijgen over criminele uitbuiting. Uit de interviews blijkt dat er een gevarieerd aanbod is aan voorlichtingsmogelijkheden met aandacht voor aan criminele uitbuiting gerelateerde onderwerpen, maar dat criminele uitbuiting zelf nog geen onderwerp is waarover specifiek voorlichting gegeven wordt.

Het beeld dat uit de resultaten ontstaat, is dat scholen nog onvoldoende bekend zijn met criminele uitbuiting en zich onvoldoende realiseren dat criminele uitbuiting in iedere wijk en op elke school kan voorkomen. Scholen en stakeholders zien voor scholen vooral een signalerende rol als het gaat om de aanpak van de problematiek. Tegelijkertijd denkt minder dan één op de vijf scholen een slachtoffer van criminele uitbuiting onder leerlingen te kunnen herkennen en worden op de meeste scholen medewerkers nog niet getraind op het herkennen van signalen van mensenhandel of criminele uitbuiting. Dit terwijl uit dit onderzoek naar voren komt dat training lijkt bij te dragen aan de (vroeg)signalering van slachtoffers door scholen. Scholen verlangen naar informatie over wat de signalen zijn, wat signalen betekenen en hoe daarop te handelen. Dit tekort aan bewustzijn en kennis van criminele uitbuiting blijkt één van de grote uitdagingen in de aanpak te zijn.

Veel scholen benoemen niet precies te weten wat te doen bij een vermoeden dat een leerling slachtoffer is van criminele uitbuiting, dat er nog geen specifieke werkafspraken bestaan omtrent het omgaan met dergelijke vermoedens en dat bestaande werkafspraken niet altijd duidelijk zijn. Scholen en stakeholders vinden het belangrijk dat criminele uitbuiting meer aandacht krijgt op school dan nu het geval is. Volgens enkele geïnterviewde scholen wordt de problematiek weggeprioriteerd door de

hoge werkdruk onder docenten en uit angst voor aantasting van het imago van de school. Deze bevindingen wijzen op een gebrek in de erkenning van het probleem. De angst van scholen om als onveilig gezien te worden, wanneer er structureel aandacht wordt gegeven aan het probleem, is een belangrijke uitdaging voor de aanpak van criminele uitbuiting op school.

Scholen onderstrepen dat zij verantwoordelijk zijn voor de veiligheid van leerlingen op school en geven op eigen wijze vorm aan het veiligheidsbeleid. De meerderheid van de scholen met vermoedens van criminele uitbuiting hadden hierover in de afgelopen twee jaar contact met iemand binnen de school of iemand van een andere organisatie. De wijk-jeugdagent en het jongerenwerk vormen voor scholen veelal het eerste externe contact bij zorgen over veiligheid en criminaliteit. Desondanks benoemen scholen en stakeholders dat het onduidelijk is wie verantwoordelijkheid draagt in de aanpak van criminele uitbuiting op school, en welke taken hierbij horen. Deze onduidelijkheid belemmert de inzet van hulp en bescherming voor slachtoffers. Dit blijkt tevens uit de bevinding dat de meeste scholen geen melding deden van de vermoedens.

Daarnaast wordt de bescherming van vermoedelijke slachtoffers van criminele uitbuiting belemmert door de kansongelijkheid voor kinderen uit kwetsbare omstandigheden. Wanneer er voor deze kinderen geen betrouwbaar alternatief voor criminaliteit kenbaar is, zullen pogingen om de uitbuiting bespreekbaar te maken en hulp te bieden niet succesvol zijn. Als laatste spelen angsten en wantrouwen voor hulpverlening een grote uitdaging in het beschermen van slachtoffers. Scholen en stakeholders herkennen dat de jeugdzorg hierin tekort schiet en dat er behoefte is aan een duurzaam hulpaanbod dat aansluit op deze doelgroep.

5 CONCLUSIE

Dit onderzoek heeft zich gericht op de vraag in hoeverre criminele uitbuiting voorkomt in het primair en voortgezet onderwijs in Rotterdam, hoe de aanpak van dit probleem is vormgegeven, en welke uitdagingen en kansen hierbij ervaren worden. Om deze vragen te beantwoorden, is een vragenlijst ingevuld door schoolmedewerkers die verantwoordelijkheid dragen voor de veiligheid op school. Deze vragenlijst is ingevuld door medewerkers van 47 basisscholen en 29 middelbare scholen in Rotterdam. Om verdieping te krijgen op de antwoorden uit de vragenlijsten, zijn interviews gehouden met medewerkers van vijf scholen. Ook zijn vijftien externe stakeholders geïnterviewd, welke betrokken zijn bij het onderwerp preventie en veiligheid in het onderwijs. Dit waren professionals vanuit jeugdhulpverlening, jeugdbescherming, openbare orde en veiligheid, ervaringsdeskundigheid, beroepsonderwijs, of de gemeente.

De eerste deelvraag was: Wat kan volgens onderwijsprofessionals die verantwoordelijk zijn voor de veiligheid op hun schoollocatie gezegd worden over de aard en omvang van criminele uitbuiting onder scholieren in de gemeente Rotterdam? Uit de vragenlijst blijkt dat een kwart van de basisscholen en twee derde van de middelbare scholen vermoedens hebben dat leerlingen op hun school crimineel worden uitgebuit. Deze bevindingen bevestigen dat criminele uitbuiting op het Rotterdamse onderwijs voorkomt en ook al op zeer jonge leeftijd kan beginnen, wat het belang van signalering en preventie op basisscholen onderstreept.

De scholen in dit onderzoek hadden op het moment van afname van de vragenlijsten over ten minste 65 scholieren concrete zorgen dat zij slachtoffer waren van criminele uitbuiting. Hoewel de omvang van de problematiek volgens de respondenten in de afgelopen jaren niet groter lijkt te zijn geworden, zien scholen en stakeholders wel dat de ernst van de

criminele feiten toeneemt. Gedwongen drugscriminaliteit wordt het meeste gezien, maar ook diefstal en geweldpleging komen regelmatig voor. Hoewel criminele uitbuiting in alle onderzochte wijken voorkomt, zien scholen dat slachtoffers vaak te maken hebben met of opgroeien onder kwetsbare omstandigheden. Daarnaast lijken zij een gebrek aan rolmodellen en vertrouwenspersonen te hebben, waar uitbuiters misbruik van maken.

Bij het onderzoeken van de omvang van deze problematiek op scholen, valt op dat er een discrepantie lijkt te bestaan tussen scholen in de mate waarin zij criminele uitbuiting herkennen en/of zich hierover zorgen maken. Sommige scholen hebben geen zorgen over criminele uitbuiting van leerlingen of signaleren dit niet, terwijl andere regelmatig grote zorgen hebben en leerlingen slachtoffer zien worden. Desondanks bevestigt dit onderzoek dat kinderen in alle onderwijsvormen en iedere wijk het slachtoffer kunnen worden van criminele uitbuiting. Aandacht voor deze problematiek is daarom noodzakelijk op alle scholen.

De tweede deelvraag richtte zich op de aanpak van criminele uitbuiting zoals deze op dit moment wordt vormgegeven op scholen in Rotterdam. De resultaten tonen aan dat er nog geen sprake is van een structurele en integrale preventie, signalering en aanpak van criminele uitbuiting in het onderwijs.

Ten eerste wordt er volgens respondenten nog weinig aandacht gegeven aan preventie van criminele uitbuiting op school. Zo is er op de meeste scholen nog geen sprake van voorlichting over criminele uitbuiting aan leerlingen, of was de voorlichting enkel incidenteel.

Ten tweede weten de meeste respondenten niet of zij signalen van criminele uitbuiting voldoende kunnen herkennen. Daarom is er onder onderwijspersoneel behoefte aan training, wat op dit moment nog maar op weinig scholen wordt gegeven. Dergelijke training lijkt inderdaad bij te

dragen aan het signaleren van slachtoffers van criminele uitbuiting, aangezien scholen waar leerkrachten getraind waren over meer leerlingen zorgen hadden, dan scholen zonder training. Het belang van training wordt verder onderstreept door de bevinding dat scholen en stakeholders een grote verantwoordelijkheid voor scholen zien in het signaleren van criminele uitbuiting van minderjarigen.

Ten derde blijkt het voor veel scholen onduidelijk hoe zij moeten handelen, wanneer vermoedelijke slachtoffers wel gesignaleerd worden. Toch heeft ongeveer de helft van de scholen hier wel werkafspraken over, meestal in de vorm van beslisbomen of veiligheidsprotocollen. Scholen die hier duidelijke werkafspraken over hebben geformuleerd, lijken ook vaker contact op te nemen met externe organisaties. Dit suggereert dat werkafspraken handelingsverlegenheid vermindert. Meestal was er contact met de politie, het jongerenwerk of het wijkteam. Zowel scholen als stakeholders geven aan dat het op dit moment echter ontbreekt aan laagdrempelige en duurzame samenwerking tussen onderwijs, zorg en veiligheid, waarbinnen signalen en zorgen gedeeld kunnen worden.

De tweede en derde onderzoeksvragen richtten zich op de uitdagingen en kansen in de aanpak van criminele uitbuiting op en rondom scholen in Rotterdam, zoals gerapporteerd door scholen en stakeholders. Er zijn vijf uitdagingen in de signalering en aanpak van criminele uitbuiting geïdentificeerd.

De eerste uitdaging is dat er op scholen nog onvoldoende bewustzijn en kennis lijkt te zijn over criminele uitbuiting. Hierdoor is er nog weinig aandacht voor criminele uitbuiting en de signalering hiervan. Scholen zien beperkingen in hun mogelijk tot signalering, zoals het feit dat dwang moeilijk te identificeren is en slachtoffers niet willen praten. Bovendien kunnen problemen bij leerlingen ook signalen zijn van andere problematiek. Gezien de belangrijke rol van scholen in de signalering van

criminele uitbuiting, is het essentieel dat de deskundigheid op scholen bevorderd wordt.

De volgende uitdaging is het gebrek aan erkenning van deze problematiek. Criminele uitbuiting is een thema waarover veel onwetendheid bestaat en bovendien een taboe op rust, zowel voor slachtoffers als voor scholen. Het blijkt hierdoor voor scholen niet goed mogelijk te zijn om criminele uitbuiting bespreekbaar te maken, bijvoorbeeld in de vorm van structurele voorlichting voor leerlingen en training voor werknemers. Deze uitdaging sluit aan op de eerdere bevinding dat er behoefte is aan training en voorlichting op school. Echter zou structurele aandacht voor criminele uitbuiting de scholen onveilig laten lijken, wat afbreuk doet aan het imago van de school. Ook blijkt uit het rapport dat, door angst voor negatieve beeldvorming, opgedane signalen van criminele uitbuiting niet altijd door scholen worden oppakt of geadresseerd. Het risico is dat slachtoffers hierdoor niet de hulp krijgen aangeboden die zij nodig hebben en daders buiten beeld blijven. Bovendien geven scholen aan dat er door de hoge werkdruk onder docenten onvoldoende mogelijkheid is om potentiële slachtoffers van criminele uitbuiting structureel te ondersteunen, bijvoorbeeld door te investeren in een vertrouwensrelatie met leerlingen.

Als derde uitdaging blijkt er nog geen structurele samenwerking met vaste ketenpartners te bestaan. Scholen geven veelal zelf invulling aan de aanpak van criminele uitbuiting, wat ook betrekking heeft op het melden van signalen en zorgen. Aangezien criminele uitbuiting ook buiten schooltijd plaatsvindt, is het van belang dat signalen van verschillende partijen op een laagdrempelige manier gedeeld kunnen worden. Op deze manier ontstaat sneller een volledig beeld van de problematiek van een vermoedelijk slachtoffer. Echter blijkt dat signalen van verschillende ketenpartners nog onvoldoende (kunnen) worden gedeeld. Bovendien is er volgens scholen en stakeholders nog geen sprake van een duurzame samenwerking tussen de domeinen van onderwijs, zorg en veiligheid. Daarbij is er behoefte aan

een goed verwijssysteem en duidelijke verdeling van verantwoordelijkheden. Tevens zou er ter preventie van criminele uitbuiting meer geïnvesteerd moeten worden in een duurzame vertrouwensband met kinderen en jongeren in de wijk. Ook hiertoe kan structurele samenwerking een oplossing bieden.

Verder worden de kansenongelijkheid en het gebrek aan toekomstperspectief beschreven als uitdagingen in de aanpak van criminele uitbuiting van minderjarigen. De geïnterviewden geven aan dat kinderen die in armoede opgroeien te weinig alternatieven ervaren en hierdoor extra kwetsbaar zijn om het slachtoffer te worden van criminele uitbuiting. Zoals eerder genoemd, ligt dit probleem tevens in het gebrek aan rolmodellen in de wijk. Het aanbieden van kansen en toekomstperspectief speelt een rol in het voorkomen van criminele uitbuiting, maar ook in het ondersteunen van slachtoffers die uit de uitbuiting proberen te ontsnappen.

De laatste uitdaging die door scholen en stakeholders is geïdentificeerd, is het gebrek aan passende hulpverlening. Slachtoffers van criminele uitbuiting ervaren veel angst om hulp te zoeken. Een vertrouwensrelatie met hulpverleners is belangrijk om deze angsten te doorbreken. Echter blijken hulpinitiatieven beperkt te worden door bezuinigingen op laagdrempelige zorg, lange wachttijden en complexe regelgeving. Om criminele uitbuiting te voorkomen en slachtoffers te helpen, is duurzame hulpverlening nodig die aansluit op de problematiek.

Concluderend werd in dit onderzoek de aard, omvang en aanpak van criminele uitbuiting op scholen in Rotterdam onderzocht. Het overkoepelende beeld is dat er grote verschillen bestaan tussen scholen in

de mate waarin zij aandacht hebben voor deze problematiek. Sommige scholen zijn zich nog onvoldoende bewust van de aard en omvang van criminele uitbuiting, en het feit dat deze problematiek op alle scholen voor kan komen. Andere scholen erkennen de problematiek wel, maar ervaren een gebrek aan deskundigheid om structureel aandacht te hebben voor preventie, signalering, en begeleiding van vermoedelijke slachtoffers. Ook zijn er scholen die zich wel bewust zijn van criminele uitbuiting en deze problematiek erkennen. Echter lopen ook deze scholen tegen uitdagingen aan in de aanpak. De grootste uitdagingen die zij ervaren zijn onduidelijkheid in samenwerkingspartners, kansenongelijkheid en armoede, en een gebrek aan passende hulpverlening. Hiermee kan op basis van dit onderzoek gesteld worden dat er in Rotterdam meer aandacht dient te zijn voor structurele en duurzame preventie van en hulpverlening bij criminele uitbuiting.

6 AANBEVELINGEN

De bevindingen uit dit onderzoek resulteren in vier aanbevelingen, allen gericht aan de gemeente Rotterdam. Daarbij dient te worden opgemerkt dat de gemeente Rotterdam deze aanbevelingen niet in alle gevallen op eigen gelegenheid zal kunnen realiseren, maar daarbij sterk afhankelijk is van de bereidheid en inzet van andere stakeholders in de aanpak van criminele uitbuiting van scholieren. Wel dient de gemeente een belangrijke aanjagende, verbindende en faciliterende rol te spelen. Dit geldt in de eerste plaats richting stakeholders binnen de gemeente, maar, gezien eerder onderzoek laat zien dat criminele uitbuiting van minderjarigen niet louter een Rotterdams probleem is⁷⁷, ligt hier ook een mogelijkheid richting

⁷⁷ CKM (2022) Leerlingalert (2022); Avans Hogeschool (2022).

het ministerie van Justitie in Veiligheid als coördinerend ministerie op deze thematiek. Daarnaast is het van belang om te benoemen dat de vier aanbevelingen in samenhang dienen te worden gezien. Criminele uitbuiting is een complex fenomeen en vraagt om die reden dan ook om een meersporenaanpak, waarbij gelijktijdig wordt ingezet op meerdere knelpunten.

1. Stimuleer en faciliteer Rotterdamse onderwijsinstellingen in het vormgeven van een aanpak criminele uitbuiting

Het onderzoek laat zien dat er grote verschillen bestaan tussen de positie die scholen innemen ten opzichte van criminele uitbuiting. Er zijn scholen die op dit moment aandacht hebben voor de problematiek, het bestaan ervan onderkennen en maatregelen nemen om dit tegen te gaan. Dit geldt echter niet voor alle scholen. Zo zijn er ook onderwijsinstellingen die weinig kennis of aandacht voor de problematiek hebben, waardoor signalen van criminele uitbuiting mogelijk niet worden opgemerkt en zijn er scholen die, uit angst voor imagoschade, ervoor kiezen om de problematiek niet te adresseren of zelfs wegglijken. Met name bij deze onderwijsinstellingen ligt een grote kans in het versterken van de aanpak van criminele uitbuiting.

Om de rol van scholen in de aanpak van criminele uitbuiting te verbeteren, zijn diverse maatregelen nodig.

In de eerste plaats is het versterken van bewustwording en deskundigheidsbevordering binnen scholen essentieel, zowel gericht op het signaleren en delen als op het bespreekbaar maken van vermoedens. De resultaten uit dit onderzoek wijzen hiervoor op het belang van structurele en integrale training aan onderwijsprofessionals over criminele uitbuiting en gerelateerde onderwerpen.

Ten tweede dienen per onderwijsinstelling duidelijke werkafspraken te worden opgesteld, waarin is vastgelegd op welke wijze binnen scholen met vermoedens van criminele uitbuiting wordt omgegaan en wie hiervoor welke verantwoordelijkheid draagt.

Tot slot is het belangrijk dat criminele uitbuiting door scholen wordt erkend en dat de problematiek in, rondom en tussen scholen openlijk bespreekbaar wordt gemaakt. Het is het essentieel dat de scholen in gezamenlijkheid opstaan tegen de problematiek, want alleen dan kan de aanpak effectief bestreden worden.

Voor het verbeteren van de aanpak op school dragen Rotterdamse onderwijsinstellingen in de eerste plaats zelf een verantwoordelijkheid, aangezien zij wettelijk verantwoordelijk zijn voor de sociale veiligheid binnen hun school. Bovendien beslissen onderwijsinstellingen zelf op welke wijze zij aandacht aan het onderwerp geven, en welke maatregelen of interventies zij toepassen. Tegelijkertijd laat het onderzoek zien dat scholen hierbij diverse uitdagingen ervaren, waarbij zij hulp en ondersteuning nodig hebben. Bovendien toont deze studie dat het vormgeven van een aanpak van criminele uitbuiting ook iets van scholen vraagt dat zij op dit moment niet altijd kunnen bieden. Hierdoor zijn er grote verschillen in de manier waarop onderwijsinstellingen in Rotterdam op dit moment met de problematiek omgaan. Het is om die reden van belang dat de gemeente Rotterdam, samen met de onderwijsinstellingen, bekijkt wat er nodig is voor het vormgeven van een effectieve aanpak van criminele uitbuiting, hoe in deze behoefte kan worden voorzien en op welke wijze eventuele belemmeringen kunnen worden weggenomen.

2. Ontwikkel een multidisciplinaire visie en aanpak op criminele uitbuiting van scholieren

Tegelijkertijd kunnen scholen het niet alleen. De aanpak van criminele uitbuiting vraagt om een overstijgende visie op en aanpak van de

problematiek op gemeenteniveau. In de aanpak is het van belang dat er een duurzame en multidisciplinaire aanpak tot stand komt tussen scholen, gemeente en veiligheids- en zorgorganisaties, met daarin een gezamenlijke verantwoordelijkheid en heldere rolverdeling. Binnen deze gezamenlijke aanpak is het stimuleren en vergemakkelijken van informatie-uitwisseling een belangrijk speerpunt. Het wegnemen van barrières in het delen van informatie binnen en tussen organisaties is dan ook van groot belang. Daarom dient een duidelijk verwijssysteem te worden ontwikkeld, zodat helder is op welke wijze en bij welke organisaties scholen met vragen en signalen rondom criminele uitbuiting terecht kunnen en vermoedens hiervan veilig kunnen melden. Scholen dienen daarbij te kunnen vertrouwen op betrokken en geïnformeerde ketenpartners, en op een gemeente die de gehele keten ondersteunt. Een bijkomend voordeel van een centraal verwijssysteem is dat het ook bijdraagt aan het creëren van beter zicht op de problematiek, waarbij signalen van verschillende instanties gecombineerd kunnen worden.

Uitgangspunt van deze multidisciplinaire samenwerking is om zoveel mogelijk aan te sluiten op reeds bestaande initiatieven, maar daarbij wel te verkennen in hoeverre de huidige overlegstructuren en samenwerkingen voldoen aan de behoefte die bij stakeholders bestaan en de complexiteit van de problematiek. Mogelijk vraagt de problematiek om betrokkenheid van andere stakeholders, of om een andere intensiteit of rol van huidige betrokken organisaties. Door aan te sluiten op bestaande initiatieven wordt voorkomen dat opnieuw het wiel wordt uitgevonden.

Tot slot dient duurzaamheid een sleutelwoord te zijn in de gezamenlijke aanpak. Dit onderzoek laat zien dat succesverhalen in de aanpak van criminele uitbuiting op dit moment vaak afhankelijk zijn van de inzet en betrokkenheid van individuen en daarmee sterk gebonden zijn aan de personen die het vormgeven. Hoewel natuurlijk prijzenswaardig, is dit ook kwetsbaar indien deze individuen bijvoorbeeld uitstromen naar een andere

functie. Daarnaast geven betrokkenen in dit onderzoek aan dat er in de afgelopen jaren diverse initiatieven zijn ontwikkeld in Rotterdam die kunnen bijdragen aan het voorkomen dat kwetsbare minderjarigen verstrikt raken in de criminaliteit, en mogelijk slachtoffer van criminele uitbuiting worden, maar dat deze initiatieven door bezuinigingen of wisselingen ook weer zijn stopgezet. Hierdoor zijn opgedane ervaringen en expertise verloren gegaan. Voor een stevig fundament en het daadwerkelijk realiseren van een gezamenlijke aanpak is het daarom van belang dat er een stelselverantwoordelijke wordt aangewezen die toeziet op het realiseren en bestendigen hiervan.

3. Ontwikkel een sluitend hulpaanbod voor jongeren die vastzitten in criminaliteit

Het huidige onderzoek laat zien dat het op dit moment in de gemeente Rotterdam nog onvoldoende lukt om kinderen te beschermen tegen mensenhandelaren. Het is om die reden dan ook van belang dat wordt ingezet op een sluitend hulpaanbod rondom criminele uitbuiting.

Dit betekent dat allereerst wordt ingezet op het voorkomen van slachtofferschap. Dat vraagt om het vergroten van bewustwording over en weerbaarheid tegen criminele uitbuiting onder scholieren. Het is van belang om al op de basisschool te starten met bewustwording en voorlichting, aangezien uit dit onderzoek blijkt dat criminele uitbuiting ook al op basisscholen voorkomt. Ook hierbij geldt dat het de voorkeur heeft om hierbij zoveel mogelijk aan te sluiten op bestaande initiatieven en structuren.

Ten tweede moet verkend worden op welke wijze het stilzwijgen van leerlingen die reeds vastzitten in een mogelijke situatie van criminele uitbuiting kan worden doorbroken. Dit onderzoek laat immers zien dat slachtoffers niet over hun ervaring durven te praten vanwege bedreigingen vanuit de uitbuiters of angst voor vervolging. Daarnaast blijkt uit eerder

onderzoek dat slachtoffers zichzelf ook niet altijd als slachtoffer herkennen, vooral aangezien ze zichzelf ook schuldig maken aan criminaliteit.⁷⁸ Tegelijkertijd is het naar voren durven treden een belangrijke voorwaarde voor het ontvangen van hulp en bescherming.

Tot slot laat het onderzoek zien dat er op dit moment geen adequaat hulpaanbod is voor slachtoffers van criminele uitbuiting die uit de situatie willen stappen. Complexe wet- en regelgeving, lange wachtlijsten, tekorten in de jeugdzorg en wisselingen in hulpverleners en hulpinitiatieven, staan het bieden van passende hulp in de weg. Vragen en uitdagingen rondom het waarborgen van de veiligheid van slachtoffers en hun omgeving spelen daarbij ook een rol.⁷⁹ Het gevolg hiervan is dat kinderen, ondanks een hulpvraag, verder verstrikt raken of terugvallen in de criminaliteit en criminele uitbuiting.

Voor een sluitend hulpaanbod is het dan ook van belang dat er binnen de gezamenlijke aanpak van criminele uitbuiting een ijzersterk uitstapprogramma wordt ontwikkeld, waarin maatwerk en toekomstperspectief sleutelcomponenten vormen.

4. Investeer in het wegnemen van de voedingsbodem van criminele uitbuiting

Tot slot kan in dit onderzoek ook niet voorbij worden gegaan aan de onderliggende factoren die criminele uitbuiting mogelijk maken. De gemeente Rotterdam behoort tot een van de armste gemeenten in Nederland, met bijna één op de zes kinderen die opgroeit in armoede en bijna één op de drie kinderen die opgroeit in een gezin met een lage sociaaleconomische status.⁸⁰ Stakeholders en scholen in dit onderzoek uiten dan ook een breed gedeelde en urgente zorg over het feit dat de hoge

mate van armoede, in combinatie met de daaruit voortkomende kansenongelijkheid en het gebrek aan vertrouwen in de overheid, een belangrijke voedingsbodem vormen voor het bestaan van criminele uitbuiting. Hieruit volgt dan ook de aanbeveling dat de aanpak van criminele uitbuiting hand in hand moet gaan met armoedebestrijding en het vergroten van kansen en perspectieven van kinderen die opgroeien in Rotterdam. Dit is een complexe, domein-overstijgende uitdaging, en één van de lange adem, maar wel een noodzakelijke als we willen voorkomen dat jonge kinderen het slachtoffer worden van criminele uitbuiting.

⁷⁸ Bos et al. (2016); CKM (2020); (2022)

⁷⁹ CKM (2022)

⁸⁰ Zie: [Hoeveel gezinnen lopen risico op armoede \(cbs\)](#) (laatst geraadpleegd 08-05-2023). [De gevolgen als je opgroeit met een achterstand \(Sint Laurensfonds\)](#) (laatst geraadpleegd 08-05-2023).

Bibliografie

- Avans Hogeschool – Expertisecentrum Veiligheid (2022). *Criminele uitbuiting onder scholieren en studenten in Zeeland. Een onderzoek in het voortgezet onderwijs en Middelbaar beroepsonderwijs*. Avans Hogeschool.
- Bos, K. Loyens, V. Nagy & Oude Breuil, B. (2016). *Uitbuiting van minderjarigen in de criminaliteit in Nederland*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Bureau Beke (2022). *Do or Don't. Kennissynthese ingroeimechanismen en rekruteringsprocessen van jongeren in de georganiseerde criminaliteit*. Arnhem: Bureau Beke.
- Bureau Beke. (2021). *Jongeren en georganiseerde drugscriminaliteit in de regio Den Haag. Een onderzoek naar aard, omvang, voedingsbodems en preventie*. Arnhem: Bureau Beke.
- Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel (2020). *Dader of slachtoffer? Criminele uitbuiting; een verkenning onder scholen*. Den Haag: CKM.
- Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel (2021). *Het misdrijf voorbij. Een verkenning naar criminele uitbuiting in Rotterdam*. Capelle aan den IJssel: CKM.
- Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel (2022). *Kijken met andere ogen. Een landelijke verkenning naar criminele uitbuiting in dertien (middel)grote gemeenten in Nederland*. Capelle aan den IJssel: CKM.
- De Minister voor Primair en Voortgezet Onderwijs, PO-raad, VO-raad, de Algemene Onderwijsbond en de FNV O&O, CNV Onderwijs, de Federatie van Onderwijsvakorganisaties en de Algemene Vereniging Schoolleiders (2022). *Onderwijsakkoord. Samen voor het beste onderwijs*.
- Leerlingalert (2022). *Criminelen ronselen jongeren*.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2018). *Slachtoffermonitor mensenhandel 2013-2017*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2019). *Slachtoffermonitor mensenhandel 2014-2018*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
- Onderwijsraad (2021). *Tijd voor focus*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Openbaar Ministerie (2022). *Openbaar Ministerie Jaarbericht 2021*.
- Nationale Politie (2021). *Dealers in de dop*. Amsterdam: Politie.
- Üstüner, A., De Winter, M., Smulders, I., Jansen, J. & E. Kolthoff (2022). *Criminele uitbuiting onder scholieren in Zeeland*. Avans Hogeschool.
- Villacampa, N., & Torres, N. (2017). Human trafficking for criminal exploitation. The failure to identify victims. *European Journal on*

Criminal Policy and Research, 23, 393–408.

- Wetenschappelijk onderzoek- en Documentatiecentrum (2021). *Monitor Jeugdcriminaliteit 2020. Ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit in de eerste twee decennia van deze eeuw*. Cahier 2019-9. Den Haag: Openbaar Ministerie.

Bijlage A. Vragenlijst Scholen Rotterdam

Geachte heer / mevrouw,

Uit onderzoek blijkt dat ruim de helft van de middelbare scholen in Nederland zich zorgen maakt dat leerlingen op hun instelling worden geronseld door criminelen (CKM, 2020). De gemeente Rotterdam deelt deze zorgen en wil samen met professionals zoals u ervoor zorgen dat criminele uitbuiting van minderjarigen in de toekomst vaker kan worden voorkomen, slachtoffers tijdig worden gesignaleerd en beter worden beschermd. Daarom doet het Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel onderzoek naar de ervaringen van professionals werkzaam in het basis- en middelbaaronderwijs met criminele uitbuiting van leerlingen.

Criminele uitbuiting is een vorm van mensenhandel waarbij een slachtoffer door iemand anders wordt gedwongen tot het plegen van criminele feiten. Het kan bijvoorbeeld gaan om jongeren die drugs moeten dealen, overvallen moeten plegen of moeten stelen. Het geldt dat daarmee wordt verdiend gaat grotendeels naar de uitbuiters.

Voor het onderzoek willen we u graag vragen om een vragenlijst in te vullen. Als onderwijsprofessional staat u midden in de samenleving; dichtbij leerlingen en daarmee mogelijk ook dichtbij de problematiek. Uw deelname is van groot belang, ook wanneer u geen ervaring heeft met criminele uitbuiting. De vragenlijst gaat in op uw ervaringen met leerlingen die te maken hebben (gehad) met criminele uitbuiting. Alle gegevens worden anoniem verwerkt en na publicatie vernietigd. Uw antwoorden zullen in het onderzoeksrapport op geen manier herleidbaar zijn naar individuele personen, scholen of onderwijsinstellingen. Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 10 minuten. Invullen kan zowel

via de computer, telefoon als tablet. Om door te gaan naar de vragenlijst klikt u op de onderstaande link.

We willen u alvast hartelijk bedanken voor uw deelname.

1. Waar staat uw school/onderwijsinstelling
 - a. In Rotterdam Noord
 - b. In IJsselmonde, Prins Alexander, Hillegersberg, Schiebroek of Overschie
 - c. In Charlois, Feijenoord, Hoogvliet, Hoek van Holland, Pernis of Rozenburg
 - d. In Kralingen-Crooswijk, Centrum of Delfshaven
 - e. Anders, namelijk ...
2. Binnen welke vorm van onderwijs bent u werkzaam?
 - a. Primair onderwijs: regulier basisonderwijs
 - b. Primair onderwijs: speciaal basisonderwijs (sbo)
 - c. Primair onderwijs: speciaal onderwijs (so)
 - d. Primair onderwijs: voortgezet speciaal onderwijs (vso)
 - e. Voortgezet onderwijs: praktijk onderwijs
 - f. Voortgezet onderwijs: uitsluitend vmbo
 - g. Voortgezet onderwijs: combinatie van vmbo, havo of vwo
 - h. Anders, namelijk ...
3. In welke functie bent u werkzaam?
 - a. Schoolleider
 - b. Intern begeleider
 - c. Coördinator onderbouw
 - d. Coördinator bovenbouw
 - e. Conciërge
 - f. Leerkracht
 - g. Anders, namelijk ...
4. Hoeveel jaar bent u werkzaam in uw huidige functie?
 - a. 0 t/m 1 jaar
 - b. 2 t/m 5 jaar
 - c. 6 t/m 10 jaar
 - d. 11 jaar of langer
5. Heeft u in de afgelopen twee jaar wel eens een vermoeden gehad of heeft u op dit moment het vermoeden dat een leerling op de school waar u werkt mogelijk slachtoffer is (geweest) van criminele uitbuiting?
 - a. Ja, op de school waar ik werk zijn op dit moment zorgen over een of meerdere leerlingen
 - b. Ja, op de school waar ik werk zijn in het verleden weleens zorgen geweest over een of meerdere leerlingen
 - c. Ja, op dit moment zijn er zorgen over een of meerdere leerlingen en in het verleden zijn weleens zorgen geweest over een of meerdere leerlingen
 - d. Nee, op de school waar ik werk zijn in de afgelopen twee jaar geen zorgen geweest over criminele uitbuiting van leerlingen
6. Hoe vaak heeft u in de afgelopen twee jaar vermoedens gehad dat leerlingen slachtoffers zijn of waren van criminele uitbuiting?
 - a. Dagelijks / voortdurend
 - b. Wekelijks / meerdere keren per maand
 - c. Een keer per maand
 - d. Enkele keren per jaar
 - e. Een keer per jaar of minder
 - f. Nooit
 - g. Dat weet ik niet

7. Over hoeveel leerlingen zijn er op de school waar u werkt in de afgelopen twee jaar vermoedens geweest dat zij slachtoffer zijn of waren van criminele uitbuiting?

- a. 1 leerling
- b. 2 - 5 leerlingen
- c. 6 - 10 leerlingen
- d. 11 - 20 leerlingen
- e. 21 of meer leerlingen
- f. Dat weet ik niet

8. Over hoeveel leerlingen zijn er op de school waar u werkt op dit moment vermoedens dat zij slachtoffer zijn van criminele uitbuiting? [open vraag]

9. Tot welk geslacht behoren de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting op de school waar u werkt?

- a. Het zijn uitsluitend jongens
- b. Het zijn voornamelijk jongens
- c. Het zijn net zo vaak jongens als meiden
- d. Het zijn voornamelijk meiden
- e. Het zijn uitsluitend meiden
- f. Dat weet ik niet

10. Tot welke leeftijdscategorieën behoren de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting op de school waar u werkt? Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk.

- a. Jonger dan 10 jaar
- b. 10 tot en met 12 jaar
- c. 13 tot en met 15 jaar
- d. 16 of 17 jaar
- e. 18 jaar of ouder

f. Dat weet ik niet

11. Tot welke leeftijdscategorie behoren de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting op de school waar u werkt het vaakst?

- a. Jonger dan 10 jaar
- b. 10 tot en met 12 jaar
- c. 13 tot en met 15 jaar
- d. 16 of 17 jaar
- e. 18 jaar of ouder
- f. Dat weet ik niet

12. Zijn de vermoedelijke slachtoffers van criminele uitbuiting op de school waar u werkt de afgelopen twee jaar jonger geworden?

- a. (Vermoedelijke) slachtoffers zijn jonger dan twee jaar geleden
- b. De leeftijd van (vermoedelijke) slachtoffers is ongeveer gelijk gebleven
- c. (Vermoedelijke) slachtoffers zijn ouder dan een twee jaar geleden
- d. Dat weet ik niet

13. Welke vormen van gedwongen criminaliteit waren in de afgelopen twee jaar van toepassing bij de (vermoedelijke) slachtoffers met wie u op de school waar u werkt in aanraking bent gekomen? Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk.

- a. Het gedwongen vervaardigen, vervoeren of verhandelen van drugs
- b. Het gedwongen uithalen van drugs uit de Rotterdamse haven
- c. Het gedwongen plegen van diefstal, inbreken of zakkenrollen
- d. Het gedwongen plegen van overvallen
- e. Het gedwongen plegen van geweld

- f. Gedwongen geld witwassen of ingezet als geldezel: iemand die gedwongen wordt om zijn of haar bankrekening te gebruiken voor criminele activiteiten
- g. Ingezet als katvanger: iemand die gedwongen wordt om bijvoorbeeld een voertuig of bedrijf op zijn of haar naam te zetten om criminelen buiten het zicht van autoriteiten te houden
- h. Het onder dwang kopen van een product op afbetaling / afsluiten van telefoonabonnementen
- i. Gedwongen ronselen van andere meiden of jongens voor de prostitutie
- j. Dat weet ik niet
- k. Anders, namelijk ...

14. Welke vorm van gedwongen criminaliteit was in de afgelopen twee jaar het vaakst van toepassing bij de (vermoedelijke) slachtoffers met wie u op de school waar u werkt in aanraking bent gekomen?

- a. Het gedwongen vervaardigen, vervoeren of verhandelen van drugs
- b. Het gedwongen uithalen van drugs uit de Rotterdamse haven
- c. Het gedwongen plegen van diefstal, inbreken of zakkenrollen
- d. Het gedwongen plegen van overvallen
- e. Het gedwongen plegen van geweld
- f. Gedwongen geld witwassen of ingezet als geldezel: iemand die gedwongen wordt om zijn of haar bankrekening te gebruiken voor criminele activiteiten
- g. Ingezet als katvanger: iemand die gedwongen wordt om bijvoorbeeld een voertuig of bedrijf op zijn of haar naam te zetten om criminelen buiten het zicht van autoriteiten te houden
- h. Het onder dwang kopen van een product op afbetaling / afsluiten van telefoonabonnementen
- i. Gedwongen ronselen van andere meiden of jongens voor de prostitutie
- j. Dat weet ik niet

- k. Anders, namelijk ...

15. Op welke manier werden de (vermoedelijke) slachtoffers, met wie u in de afgelopen twee jaar op de school waar u werkt in aanraking bent gekomen, in de criminaliteit gedwongen? Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk.

- a. Door middel van (dreiging met) fysiek geweld richting het (vermoedelijke) slachtoffer en/of de sociale omgeving zoals familie of vrienden
- b. Door misbruik te maken van de kwetsbare positie van het (vermoedelijke) slachtoffer, omdat hij of zij een licht verstandelijke beperking heeft
- c. Door misbruik te maken van de kwetsbare positie van het (vermoedelijke) slachtoffer, vanwege zijn of haar jonge leeftijd
- d. Door middel van chantage met naaktbeelden/ expliciet beeldmateriaal van het (vermoedelijke) slachtoffer
- e. Door middel van chantage met opgebouwde schulden die het (vermoedelijke) slachtoffer moet afbetalen aan zijn of haar uitbouter
- f. Door te dreigen om de politie of iemand anders te vertellen over de criminele feiten die het (vermoedelijke) slachtoffer heeft gepleegd
- g. Door te dreigen het (vermoedelijke) slachtoffer uit huis te zetten, indien hij/zij inwonend is bij de uitbouter
- h. Dat weet ik niet
- i. Anders, namelijk ...

16. Op welke locaties werden de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting, met wie u in de afgelopen twee jaar op de school waar u werkt in aanraking bent gekomen, geronseld? Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk

- a. Op of rondom een school of onderwijsinstelling

- b. Op straat of op openbare hangplekken
- c. Online, via bijvoorbeeld Instagram, Snapchat, Facebook, TikTok of andere sociale media
- d. In buurthuizen
- e. In horecagelegenheden, coffeeshops of shisha lounges
- f. In of rondom zorginstellingen of begeleid wonen locaties
- g. Op sportclubs- of verenigingen
- h. In asielzoekerscentra
- i. Thuis of in de familiekring
- j. Dat weet ik niet
- k. Anders, namelijk...

17. Heeft u een vermoeden over wie de mogelijke plegers zijn bij de vermoedens van criminele uitbuiting? Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk.

- a. Plegger en slachtoffer zijn/waren beide leerlingen op de school waar ik werkzaam ben
- b. Plegger en slachtoffer kennen elkaar vanuit de wijk
- c. Plegger is familielid van het slachtoffer
- d. Plegger en slachtoffer hebben een romantische relatie
- e. Plegger en slachtoffer zijn vrienden of behoren tot dezelfde vriendengroep
- f. Plegger en slachtoffer kennen elkaar via sociale media
- g. Plegger en slachtoffer zijn volledig onbekenden van elkaar
- h. Ik heb een vermoeden wie de mogelijke plegger is, maar weet niet waar plegger en slachtoffer elkaar van kennen
- i. Ik weet niet wie de mogelijke plegger is
- j. Anders, namelijk ...

18. Wordt er op dit moment binnen uw school, aan de leerlingen zelf, voorlichting gegeven specifiek gericht op criminele uitbuiting?

- a. Ja, incidentele voorlichting aan leerlingen
- b. Ja, structurele voorlichting aan leerlingen

- c. Nee, op dit moment wordt er geen voorlichting gegeven aan leerlingen specifiek gericht op criminele uitbuiting
- d. Dat weet ik niet

19. Worden medewerkers binnen uw school getraind op het herkennen van signalen van mensenhandel?

- a. Ja, medewerkers volgen incidenteel een training over het herkennen van signalen van mensenhandel
- b. Ja, medewerkers worden structureel / herhaaldelijk getraind op het herkennen van signalen van mensenhandel
- c. Nee, op dit moment volgen medewerkers geen training over het herkennen van signalen van mensenhandel
- d. Dat weet ik niet

20. Is er in deze training ook specifiek aandacht voor het onderwerp criminele uitbuiting?

- a. Ja
- b. Nee
- c. Dat weet ik niet

21. Bestaan er binnen uw school specifieke afspraken over hoe om te gaan met geconstateerde vermoedens van criminele uitbuiting van leerlingen?

- a. Ja
- b. Nee
- c. Dat weet ik niet

22. Heeft u in de afgelopen twee jaar weleens contact opgenomen met iemand van een andere organisatie, of met iemand binnen uw school, naar aanleiding van vermoedens van criminele uitbuiting van leerlingen? Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk.

- a. Nee

- b. Vermoedens over gedwongen criminaliteit heb ik concreet vastgelegd, bijvoorbeeld in een dossier over de betrokken leerling of leerlingen
- c. Ja, signalen heb ik weleens met een collega besproken
- d. Ja, ik heb weleens contact opgenomen met de politie
- e. Ja, ik heb weleens contact opgenomen met het wijkteam
- f. Ja, ik heb weleens contact opgenomen met jongerenwerk
- g. Ja, ik heb weleens contact opgenomen met Veilig Thuis
- h. Ja, ik heb weleens contact opgenomen met een leerplichtambtenaar
- i. Ja, ik heb weleens contact opgenomen met een zorgcoördinator mensenhandel
- j. Ja, ik heb weleens contact opgenomen met een hulpverlener of zorginstelling
- k. Ja, ik heb weleens contact opgenomen met het Zorg- en Veiligheidshuis
- l. Ja, ik heb weleens contact opgenomen met een aandachtfunctionaris mensenhandel binnen de gemeente
- m. Anders, namelijk ...

23. Is er vanuit de school waar u werkzaam bent in de afgelopen twee jaar melding gedaan van (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting?

- a. Ja, een of meer (vermoedelijke) slachtoffers zijn gemeld bij ...
- b. Nee
- c. Dat weet ik niet

24. Wat zou er nodig zijn om de aanpak van criminele uitbuiting van minderjarigen te versterken, waar zou u als onderwijsprofessional mee geholpen zijn? [open vraag]

25. Ten slotte volgen 9 stellingen met betrekking tot criminele uitbuiting. Kunt u telkens aangeven in hoeverre u het eens bent met de volgende stellingen.

1. Ik ben mij in de afgelopen twee jaar meer zorgen gaan maken over criminele uitbuiting van leerlingen

- a. Helemaal oneens
- b. Oneens
- c. Niet eens en ook niet oneens
- d. Eens
- e. Helemaal eens

2. Ik heb in de afgelopen twee jaar een toename gezien in het aantal leerlingen dat vermoedelijk slachtoffer is van criminele uitbuiting

- a. Helemaal oneens
- b. Oneens
- c. Niet eens en ook niet oneens
- d. Eens
- e. Helemaal eens

3. De criminelen die leerlingen dwingen tot het plegen van criminaliteit in het gebied waar ik werk zijn goed georganiseerde (jeugd)netwerken

- a. Helemaal oneens
- b. Oneens
- c. Niet eens en ook niet oneens
- d. Eens
- e. Helemaal eens

4. Ik denk een slachtoffer van criminele uitbuiting onder leerlingen te kunnen herkennen

- a. Helemaal oneens
- b. Oneens
- c. Niet eens en ook niet oneens
- d. Eens
- e. Helemaal eens

5. Ik vind het belangrijk dat criminele uitbuiting meer aandacht krijgt op school

- a. Helemaal oneens
- b. Oneens
- c. Niet eens en ook niet oneens
- d. Eens
- e. Helemaal eens

6. Op de school waar ik werk worden voldoende maatregelen genomen om te voorkomen dat leerlingen worden geronseld door criminelen

- a. Helemaal oneens
- b. Oneens
- c. Niet eens en ook niet oneens
- d. Eens
- e. Helemaal eens

7. Ik weet precies wat ik moet doen wanneer ik vermoed dat een leerling slachtoffer is van criminele uitbuiting

- a. Helemaal oneens
- b. Oneens
- c. Niet eens en ook niet oneens
- d. Eens
- e. Helemaal eens

8. Op onze school zijn duidelijke afspraken over hoe om te gaan met signalen van criminele uitbuiting

- a. Helemaal oneens
- b. Oneens
- c. Niet eens en ook niet oneens
- d. Eens
- e. Helemaal eens

9. Door de coronamaatregelen heb ik de afgelopen twee jaar minder goed zicht gehad op criminele uitbuiting van leerlingen

- a. Helemaal oneens
- b. Oneens
- c. Niet eens en ook niet oneens
- d. Eens
- e. Helemaal eens

Naar aanleiding van deze vragenlijst zouden we graag nog interviews houden met onderwijsprofessionals over hun ervaringen met criminele uitbuiting. De interviews zullen ongeveer 45 minuten duren en ook alle gegevens uit de interviews zullen anoniem worden verwerkt. Indien u hieraan mee wilt werken, kunt u hier uw emailadres invullen en dan zullen wij spoedig contact met u opnemen.

Heeft u nog opmerkingen naar aanleiding van deze vragenlijst?

Bijlage B. Topiclijst interviews onderwijsinstellingen

1. Introductie

- Beknopte toelichting op het onderzoek.
- Meenemen in de structuur van het interview.
- Voorstellen: functie uitvragen en relatie tot criminele uitbuiting

2. Signalen en vermoedens van criminele uitbuiting

- In hoeverre zien jullie signalen criminele uitbuiting van minderjarigen op onderwijsinstellingen in Rotterdam?
- Heeft u het idee dat criminele uitbuiting onder scholieren in de laatste jaren is toegenomen of afgenomen? Waarom? Hoe groot is het probleem denkt u?
- Heeft u zelf wel eens te maken gehad met personeel dat in de afgelopen twee jaar te maken heeft gehad met criminele uitbuiting onder hun scholieren?
- Met welke vormen van criminele uitbuiting heeft het personeel te maken gehad?
- Hoe vaak denkt u dat criminele uitbuiting voorkomt binnen uw school/scholen en wat vindt u hiervan?
- Heeft u inzicht in de mogelijke knelpunten die ervaren worden door onderwijzend en ondersteunend personeel in het signaleren van criminele uitbuiting onder scholieren/studenten? (
- Welke kansen of uitdagingen ervaart u in de signalering van criminele uitbuiting? Hoe zouden deze volgens u kunnen worden weggenomen?

- Speelt criminele uitbuiting ook op andere onderwijsinstellingen in Rotterdam Op welke wijze staan scholen met elkaar hierover in contact? Is dit een onderwerp dat wordt besproken?

3. Slachtoffers en daders

- Kunt u mij iets vertellen over de mogelijke slachtoffers van criminele uitbuiting op onderwijsinstellingen?
- Heeft u een beeld van de mogelijke daders van criminele uitbuiting? Wat is de relatie ten opzichte van slachtoffers?
- Hoe worden slachtoffers van criminele uitbuiting geronseld?

4. Preventie

- Op welke manier wordt er op uw school aandacht besteed aan het thema criminele uitbuiting?
- Welke rol speelt het onderwijs op dit moment bij het tegengaan van criminele uitbuiting? Wat is hiervoor nodig?
- Welke rol spelen ouders op dit moment bij het tegengaan van criminele uitbuiting, en in het bijzonder ouders van kinderen die kwetsbaar zijn of al uitgebuit worden. Hoe kunnen wij hen bij de problematiek betrekken?
- Wat zou u als school nodig hebben om de preventie van criminele uitbuiting/ weerbaarheid leerlingen te versterken?
- Welke kansen, uitdagingen of knelpunten ervaart u in de preventie van criminele uitbuiting?

5. Huidige aanpak

- Kunt u uitleggen op welke manier de aanpak van criminele uitbuiting onderdeel is van het beleid binnen de school.
- In hoeverre zijn er werkafspraken over criminele uitbuiting?

- Bij wie kunnen signalen intern worden gemeld? Kunt u vertellen hoe dit proces er precies uit ziet?
- Kunt u iets vertellen over de meldingen die zijn gedaan bij de vermoedens van criminele uitbuiting?
- Welke kansen liggen er nog in het versterken van de uitvoering van de aanpak?
- Welke kansen ervaart u in de aanpak van criminele uitbuiting?

6.. Samenwerking

- In hoeverre wordt er in de aanpak samengewerkt met ketenpartners? Met welke organisaties?
- In hoeverre is de samenwerking veranderd in de afgelopen jaren?
- Welke organisaties of partijen zijn onmisbaar in de samenwerking? Hoe ziet hun rol eruit?
- Welke organisaties of partijen mist u nog? Welke rol zouden zij kunnen bekleden?
- Wat is de rol van de gemeente hierbij?

Bijlage C. Topiclijst interviews externe stakeholders

1. Introductie

- Beknopte toelichting op het onderzoek.
- Meenemen in de structuur van het interview.
- Voorstellen: functie uitvragen en relatie tot criminele uitbuiting

2. Signalen en vermoedens van criminele uitbuiting

- In hoeverre zien jullie signalen criminele uitbuiting van minderjarigen op onderwijsinstellingen in Rotterdam?
- Wat zijn de signalen van criminele uitbuiting die u waarneemt op scholen?
- Heeft u het idee dat criminele uitbuiting onder scholieren in de laatste jaren is toegenomen of afgenomen? Waarom? Hoe groot is het probleem denkt u?
- Heeft u in de afgelopen twee jaar te maken gehad met criminele uitbuiting onder scholieren?
- Met welke vormen van criminele uitbuiting hebben scholen te maken?
- Heeft u inzicht in de mogelijke knelpunten die ervaren worden scholen in het signaleren van criminele uitbuiting onder scholieren?
- Welke kansen of uitdagingen ziet u in de signalering van criminele uitbuiting? Hoe zouden deze volgens u kunnen worden weggenomen?

- Heeft u het idee dat er kennis over criminele uitbuiting wordt uitgewisseld tussen scholen op dit thema? Heeft u zicht op hoe scholen met elkaar hierover in contact staan?
- Ziet u een verschil in de signalering en aanpak tussen vsgo en regulier onderwijs?

3. Slachtoffers en daders

- Kunt u mij iets vertellen over de mogelijke slachtoffers van criminele uitbuiting op onderwijsinstellingen?
- Heeft u een beeld van de mogelijke daders van criminele uitbuiting? Wat is de relatie ten opzichte van slachtoffers?
- Hoe worden slachtoffers van criminele uitbuiting geronseld?

4. Preventie

- Welke rol speelt het onderwijs op dit moment bij het tegengaan van criminele uitbuiting?
- Op welke manier wordt er op scholen aandacht besteed aan het thema criminele uitbuiting?
- Welke kansen, uitdagingen of knelpunten ziet u in de preventie van criminele uitbuiting op scholen? Hoe zouden deze volgens u kunnen worden weggenomen?

5. Huidige aanpak van criminele uitbuiting

- In hoeverre denkt u dat er zicht is op mogelijke slachtoffers?
- Op welke wijze worden jullie betrokken bij scholen? Hoe verloopt dat contact?
- In hoeverre zijn er werkafspraken tussen jullie en onderwijsinstellingen?

- Krijgen jullie wel eens meldingen die zijn gedaan bij de vermoedens van criminele uitbuiting? Hoe zien deze eruit? Wat is uw rol bij deze meldingen?
- Wat hebben jullie nodig om je werk goed te kunnen doen?

6. Samenwerking

- Hoe ziet volgens jullie een goede aanpak eruit? Wat is hiervoor nodig?
- Welke kansen liggen er nog in het versterken van de uitvoering van de aanpak?
- Welke uitdagingen ervaart u in de aanpak van criminele uitbuiting? Hoe zouden deze volgens u weggenomen kunnen worden?
- In hoeverre is de samenwerking veranderd in de afgelopen jaren?
- Welke organisaties of partijen zijn onmisbaar in de samenwerking? Hoe ziet hun rol eruit?
- Welke organisaties of partijen mist u nog? Welke rol zouden zij kunnen bekleden?
- Welke uitdagingen, knelpunten en kansen ervaart u als het gaat om de samenwerking met ketenpartners? Hoe zouden deze volgens u weggenomen kunnen worden? Wie of wat is hiervoor nodig?
- Wat is de rol van de gemeente?